

XIV. YÜZYIL MEVLEVİ ŞAİRLERİNDEN EFLÂKÎ DEDE'NİN 600. ÖLÜM YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA AHMET EFLÂKÎ DEDE

PROF. DR. F. NÂFİZ UZLUK

XIV. üncü yüzyıl Türk dili, Türk halkının yaşayışı, Türk hükümetlerinin tutumu, kısaca Anadolu topraklarında olup bitenler, aydın bir yüzle bize kendilerini göstermezler. Bu devirde yazılmış olan Türkçe manzum hattâ mensur eserlerle Farsça olarak kaleme alınanlar, henüz basım kisvesine bürünmemiş olduklarından, bu karışık çağ, bir bilmece durumunda kalmaktadır. Son Selçuklular padişahı Gıyaseddin Mes'ut II. b. İzzeddin Keykâvus II. 708/1308 yılında, bir yıldanberi yatmakta olduğu yarım inme sayrılığından, Kayseriye şehrindeki Kubadiye sarayında gözlerini yalancı dünyaya kapatmakla elli yıldan beri iyice çağşamış olan Anadolu Selçuklu devleti büsbütün yıkıldı.

O zaman Niğde'de yaşamakta olan Kadı Huteni'nin torunu Kadı Ahmet, elveledü's-Şefik ve'l-Hâfid-ül-Hâlik adlı tarihinde bu olayı şöyle bildirir s. 304):

وفات سلطان غياث الدين مسعود المذكور هم در محروسه قيصريه سنة ثمان وسبعائه ٧٠٨
و از انجا تا بوتش راجای ديگر نقل کردند و غالب ظم بسيمره می رود که خواهرش آنجا
آسوده است ويکانه شخص ديگر از سلاطين سلجوقی در ممالک روم بمحروسه سيواس مدفون
گشته هو عزالدين کيکاوس غالب .

“Adı söylenen Sultan Gıyaseddin Mes'ut¹ 708/1308 yılında Kay-

¹ Sultan Veled'in *Ibtidâ-nâme* adlı manzum eserinde -Celâl Humâî'nin İran'da bastırıldığı nüshada bu kısım yoktur- Gıyaseddin Mes'ut'un bir gün bütün vezirleri, emirleriyle birlikte Mevlâna türbesine gelerek, Sultan Veled'e biat ettiğini, o zamana kadar dünya sultanı iken bundan böyle de ukba padişahı olduğunu; bu güç, elde edilmesi bedene, ruha ait birçok perhizlerle mümkün olacak rütbeyi kolayca elde ettiğini akıcı bir anlatışla söylediği gibi, onun *Maarif* adlı olup, Millî Eğitim Bakanlığınca tercemesi yayınlanan eserinde dahi Sultan Mes'ut'a dedim ki diye başlayan bir bölüm vardır (s. 127).

1941 yılında bastırduğım Sultan Veled *Divan*'ında-Gıyaseddin Mes'ut'un Konya'da atalarının tahtına oturuşu dolayısıyla-bütün ülkenin duyduğu sevinci anlatan tarih bilimi bakımından büyük değer taşıyan 43 beyitli kaside, Sultan Veled'in G. Mes'ut'a karşı beslediği sevginin, saygının yüceliğini anlatır. Bundan başka yine *Divan*'da onun hakkında yazılmış 4-5 tane övgü kasidesi vardır.

seriye şehrinde öldü. Tabutunu, oradan başka bir yere, güçlü sanıma göre Simre'ye-Amasya'nın yanındadır-, bacısının yatmakta olduğu yere götürdüler. Anadolu'daki Selçuklu sultanlarından yalnız bir tek kişi Sivas'ta gömülüdür ki, o dahi birinci Galip İzzeddin Keykâvus'tur."

Anadolu'da şiir, musiki, sema' gibi güzel sanatların 3 koluna önem veren Mevleviler yolunda yürüyen kişiler, Türk tarihine unutulmaz yardımlarda bulunmuşlardır. İşte onlardan birisi olan Eflâkî Dede'yi ölümünün 600 ncü yıl dönümü dolayısıyla anmak, onun yaşayışını, eserini bilhassa ilk defa tarafımdan bulunmuş olan IV ncü gazeli ile Veled Çelebi İzbudak'ın bulub birlikte yayımladığımız *Divan-ı Türkî-i Sultan Veled'e* konulmuş, fakat bir beyiti atlanmış olan gazeli ile diğer iki gazelini, asılları ile birlikte, yayınlamak istiyorum.

Adı. -Ahmet Şemseddin Eflâkî el-Ârifî olup, kendisinin nücum (astrologie, yıldızlar bilimi ile uğraşması dolayısıyla bu adı seçtiği anlaşılmağa beraber, gerek kendi eseri *Ariflerin menkabeleri*'nde, gerek bir numaralı ketebesinde Hâkî, "خاکى" yani toprağa mensup olan kişi" diye yazmaktadır.

Doğum yeri, yılı. -Kendisinin nerede, hangi yılda dünyaya geldiği bilinmemektedir. Ancak ölüm tarihi kabir taşında kazalı olduğuna göre uzun ömürlü olduğunu sanıyorum.

Babasının adı. -Bilinmemektedir. Prof. Dr. A. Zeki Velidi Togan'ın *Umumi Türk Tarihine Giriş* (c. I, s. 363)'te: "Eflâkî Dede'nin babası Şemseddin Ahmet de uzun seneler Altın Orda başkenti olan Saray'da yaşayıp, hanlar nezdinde çok makbul bir şahsiyet olmuş, orada 1360 yılında ölmüştür. Kendisinden Saray'da büyük bir kütüphane miras kalmıştır" demektedir ise de, bu ifadesi gerçeğe uymamaktadır. Zira Eflâkî *Menakıb*'inde bulunan bir hikâyede kendisi bu olayı şöyle anlatır; Bu hikâyeyi Hâkî "خاکى" kulu rivâyet eder. Çelebi Ulu Ârif ile birlikte Kayseriden Sivas'a gidiyorduk. Amasya kadısı İmadeddin, Sivas hatibi Sadeddin, onun kardeşi Hâfız Mecdeddin, daha birçok ulular da beraber bulunuyorlardı. Çelebi, atın üzerinde uyumuştum. Bir adam bana, Özbek Han'ın sarayında babamın öldüğünü, ondan birçok mal kaldığını, onları muhafaza ettiklerini, oğlunun gelmesini beklediklerini söyledi. Gerçekte babam büyük, ünlü bir kişi idi. Ben, bu haber üzerine ağlayıp üzüldüm. Kendi kendime, Sivas'a vardığımızda izin almaksızın babamın bu eşyasını, kitaplarını almak için gideyim, onları elde ettikten sonra tekrar Çelebi'nin hizmetine döneyim diye kurdum. Çelebi birden bire uyanarak :

—O malın bize lüzumu yoktur. İzin almadan gidersen, denizde helâk olduğun gündür diye bağırdı.

Bunun üzerine bu biçare ben, inleyerek attan aşağı yıkıldım, şeyhimin atının ayaklarına kapanıp ağladım. Yanımızda bulunanlar da şaşırıp kaldılar. Bunun nasıl bir hal olduğunu bilmiyorlardı. Çelebi mübarek başını kaldırıp, inayetlerde bulunarak :

—Ben hayatta oldukça sen hiç bir avım arkasında olma. Senin avım ben olayım. Bizden sonra ne yapacağımı sen bilirsin, dedi. Yine uykuya dald.

Kadı İmadeddin, Sadeddin de, onlar benden babamın ölüm haberini öğrenmeden önce, Çelebi onlara,

—Şeyh Eflâkî'nin babası Saray şehrinde ölmüş, bizden izin almaman gitmek, babasından kalan malları almak istiyordu. Bize onun ayrılışı hoş gelmedi. Ona ibret dersi olmak üzere halin hakikatini mal hayaline satmasın, Tanrı erlerinin sohbetini terkeylemesin ta ki nadim ve hüsranlı olmasın, diye söyledim buyurdu. O zaman Kadı İmad ile hatip Sadeddin mürit oldular. (Eflâkî Menakıbı Fransızca tercemesi, T. II, p. 377/78) ².

Şu halde 1360 yılında ölen Ahmet Şemseddin Eflâkî'nin babası olmayıp belki kendisidir.

Murat Remzi'nin Rusya da Urenburg'da 1908 yılında Arapça olarak bastırıldığı 2 büyük ciltlik *Telfik-ul-ahbâr ve telkih-ul-âsâr fî vekayi'i Kazan ve Bulgar ve Tatar* adlı eserinde, Eflâkî'nin babası hakkında bilgi bulunduğunu A. Z. Velidi bize söylemişse de, bütün aramalarımıza rağmen bu bilgiyi elde edemedik.

Sakıp Dede'nin *Sefîne-i Mevleviyân* adlı olup, Mısır'da 1283/1867 yılında basılan eserinde (c. III, s. 5) bulunan Ahi Natur adındaki zati, Eflâkî'nin babası olarak göstermesi de hiç bir asla dayanmamaktadır. Zira Ahi Natur, Konya'da Kürkçüler hamamında çalışmakta olan 100 yaşını aşmış bir ihtiyar olduğu, kendisinin Sultan ül-Ulemâ'nın müritlerinden, bulunduğu Eflâkî Menakıbında iki hikâyeye dolayısıyla geçmektedir. (Eflâkî Menakıbı tercemesi, c. I, s. 33-34). Sultan ül-Ulemâ'nın ölüm tarihi 628/1231, Eflâkî'nin ölüm yılı 761/1360 olduğuna göre, arada 130 senelik bir fark vardır. Eflâkî Ahi Natur'un

² Özbek Han, 712/1312-13'de cülus edip, 741/1341'de ölmüştür. Şu halde Eflâkî'nin babası, Ulu Ârif Çelebinin ölümü 719/1320 yılında olduğuna göre, bu olayın 712/1312-719/1320 arasında olması icabeder,

kendi babası olduğu hakkında hiç bir şey yazmamış olması da bu iddiayı kabul ettirmez.

Bize göre Eflâkî Deşt-i Kıpçak'lı olup, babası belki bir tarihte Konya'da bulunmuş, oğlu bu şehirde kalarak, tahsil etmiş, baba ise Deşt-i Kıpçak'ta kalmıştır. Ulu Arif Çelebi'nin karısı Devlet Hatun, Emîr Kayser-i Tebrizî'nin kızı idi (Eflâkî Menakıbı, Fransızca tercemesi, t. II, s. 430).

Ulu Arif Çelebi'nin büyük oğlu Şahzade-i Muazzam Bahâ ul-Mille Emîr Alim Çelebi Deşt-i Kıpçak'a giderek orada uzun zaman kaldıktan sonra, vefat etmiştir. Bana göre, Emîr Kayser-i Tebrizî dahi Kıpçaklıdır. Belki Eflâkî'nin de Kayser-i Tebrizî'ye ya onun akrabası, yahut adamlarından olması dolayısıyla, bir münasebeti vardır. Nettekim Türk Dil Kurumu adına bastırduğım Seyfi Serayî'nin *Gülistan* adlı kitabının 179 b-180 a, arasında bulunan Kanda tutar "redifli altı beyitli gazeli yazan Mevlâna İmad-ı Mevlevî, Kıpçaktaki mevlevîlerden birisi olduğu gibi, Konya Mevlevihanesindeki kitaplıkta bulunan bir *Rebâb-nâme*'nin sonunda 6 satırlık kitabe Saray şehirli olup Muzaffereddin Âdil Çelebi'ye nisbeti olan Mevlevî Bahaeddin'in 751/1350 yılı İkinci rebiinde Sultan Veled'in bu eserini kopye ettiğini bildirdiği gibi, gene aynı zatin Eyupta şimdi Husrev paşa kütüphanesinde bulunan 282 numaralı *Mesnevî-i Şerîf*'in sonunda, 750/1349 yılı safer ayı sonunda kutlu *Mesnevî*'yi kutsal türbenin içerisinde yazdığını bildiren 6 satırlık ketebesinin fotografisini buraya koyuyorum.³

³ Şimdiye kadar gördüklerime göre Mevlâna'ya nisbeti olanlar Mevlevî, Sultan Veled'e mensup bulunanlar Veledî, Ulu Ârif Çelebiye nisbeti bulunanlar Ârifî, bu zatin ikinci oğlu Muzaffereddin Emîr Âdil Çelebi'ye mensupluğu bulunanlar ise Âdilî diye imzalarını yazmışlardır.

Meselâ şahsî kitaplığında bulunan 724/1324 tarihinde Mevlevî Mehmed oğlu Mehmed kalemi ile kopyası yapılan Sultan Veled *İntihâ-nâme*'sinin sonunda bir dörtlük vardır.

آن باده که در دهان نکنجد بطلب وان علم که در زبان نکنجد بطلب
سریست میان دل درویش و خدا جبرئیل دران میان نکنجد بطلب
کتبه احقر الناس محمد بن خیرالدین زر کر العادلی

Ağıza sığmayan o içkiyi iste, dile sığmayan o bilimi iste; Tanrı ile derviş gönlü arasında bir sır vardır ki o araya Cebrail bile sığamaz, sen onu iste!

Kimin olduğunu bilemediğim bu dörtlünün altına ahalinin en yoksulu Hayreddin oğlu kuyumcu Mehmet Âdilî bu rubaiyi yazmıştır.

Daha sonra gelen Mevleviler zamanın kutbunu değil doğrudan doğruya Mevlâna'

Öğrenimi. -Sakıp Dede, Bedreddin-i Tebrizî ile kitapta Hamdeddin-i Cendî gibi dizilen doğrusu Mueyyedüddin-i Cendî olması gereken iki zatten kimya, nücum (astrologie) gibi fenleri öğrendiğini yazarsa da, kendisi *Menâkıbında* bu iki zati öğretmenleri arasında söylemez. Kendisi eserinde daha ziyade Abd'ul-Mümin-i Tokatî v.s gibi zatlerden istifade ettiğini münasebet düştükçe haber verir.

Mesleki. -Efendisi Ulu Ârif Çelebi ile birlikte bütün Anadolu'yu, İran'ın Azerbeycan kısmını ziyaret eden Eflâkî, hususî hayatında attarlık ettiğini sandığımızı söylemek yerinde olur.

“Hâkî bendesi (yani Eflâkî) hikâye eder ki” diyerek, şunları anlatır (özet): Bir gün diğer dervişlerle birlikte Ulu Ârif çelebi ile kutsal Türbenin kapısı önünde dururken, sofu kılıklı bir derviş çıka geldi. Çelebi, ona nerelisin, nereden geliyorsun diye sorunca, derviş, Mevlâna'nın aşkıyla Şam diyarından geliyorum, onun toprağına yüz sürüp, ziyaretine nâil olmak istiyorum. Bunca yıllar kutsal Kudüs'te kaldım, Halil'ur-Rahman da hizmetlerde buldum dedi. O ülkenin ululuğundan, o mezarın nasıl halk yönünden ziyaret olunduğundan söz açtı. Bunun üstüne arkadaşlar orası hakkında sorular sordular, akşam olunca “cemaathane”ye götürüp, ziyafet çektiler. Benim içimden-orası kimbilir nekadarko hoştur, ah bir ziyaret etsem diye geçti. O duygular içerisinde yattım. Gece rüyamda Türbe haziresinin kapısını döğüyorlar, içeri girmek istiyorlar. Ben, tamam edeple kapının bağına “bendini” çözüp açıyorum; 4 delikanlı büyük bir tabutu omuzlarına almışlar, içeri giriyorlar. Ben ileri giderek, Ravza (asıl türbe kısmı)'nın, kapısını açıyorum; o tabutu türbenin merdivenlerin'in üstüne koyuyorlar. O gelenlerden birisi cenaze namazı kılalım diye işaretle imamlık için

ya nisbet edilmesini üstün tuttukları için Mevlevi sözünü yazmakla yetinmişlerdir. Konya Müzesinde bulunan *Rebâb-nâme*'nin ketebesini şöyle yazıyor: (No. 2142):

كاتب هذه الوريقات العبد الفقير 2 - الى رحمة ربه العلي الكبير 3 - بهاالدين السراي
المولوى 4 - العادلى احسن الله عواقبه 5 - فى اواخر ربيع الاخر لسنة 6 - احدى وخمسين
وسبعائه 6. VII. 1350 / ٧٥١

Eyüpta Husrev Paşa Şehit Mehmet Pş. kısmı, No. 282 sonunda:

اتفق الفراغ من تعليق هذه الاسرار الالهية 2 - فى حريم التربة المقدسة قدسنا الله بسم
ساكيتها 3 - فى اواخر صفر لسنة خمسين وسبعائه 4 - على يدى العبد الفقير الراجى الى رحمة
ربه القدير 5 - بهاالدين سراي المولوى العادلى احسن الله اليه 6 - وغفرله ولوالديه آمين
يارب العالمين 19 V. 1349 / ٧٥٠

ileri geçer; ben onlardan, bu tabut kimindir diye sorunca, İbrahim Halil'indir, Celil hazretinden (Tanrı'dan) buraya gömülmesi için işaret geldi diye cevaplandırırılar. Namazı bitirdiğimizde tabutu "Mesnevî Rahlesi"⁴ "nin altına gömerler, dışarı çıkarlar. Bu çaresiz bende, uykudan uyanır, na'ralar vurur, heyecanlar gösteririm. Abtest alıp, türbede namaza, niyaza meşgul olurum. Böylece sabah namazını kılıp, *Mesnevî*'yi okuduktan sonra, Çelebinin elini öpmek, âşıklara yaraşan secdeyi yerine getirmekle şeref bulayım diye, dışarı çıkınca uzaktan, Çelebi haykırır:

-Ey Hoca Attar! İbrahim Halil'i nereye gömdüler gördün'mü? Ta bilesin ki bütün temiz ruhlar, bu hazretin (Mevlâna türbesinin) ziyareti için gelip gitmekten geri kalmıyorlar diyerek şu dörtlüyü okudu:

هر روز من آذینه ، وین خطبه من دائم وین منبر من عالی مقصوره من مردی
چون پایه این منبر خالی شود از مردم ارواح و ملک آرند از غیب ره آوردی

"Benim bütün günlerim, Cumadır; bu hutbem ise devamlıdır; bu minberim yücedir, maksurem ise "güzel muamele" insanlıktır; minberimin etekleri insanlardan boş kaldığı vakit, meleklerle ruhlar, görünmez âlemden bana armaganlar getirirler."⁵

Eflâkî'nin görevi. Mevlâna türbesinde Mesnevîhan olduğunu koyduğumuz I sayılı klişenin altındaki ketebesinde açıkça söylemektedir. *Âriflerin menkabeleri* adlı Tahsin Yazıcı kalemi ile Türkçeye çevrilen eserin başında onun Mevlâna türbesinde türbedar olduğu hakkındaki ifadesinin kaynağı bize göre meçhuldür (c. I, s. VII).

Mesnevî'yi kimlerden okuduğu bilinmiyorsa da, Sultan Veled *İbtidâ-nâme*'sinin sonundaki bir surh da gördüğü rüya dolayısıyla adını:

دید در خواب آن مرید کزین مثنویخوان ما سراج الدین
خشک زاهد نبود آن دکران داشت دائم نصیب از عرفان

⁴ Mesnevî rahlesi tabirinden, Mevlâna türbesinde bir rahle bulunduğunu, buraya ziyarete gelenlerin -Farsçayı bilsin, bilmesin teberrük niyetile orada durmakta olan *Mesnevî*'den açıp, 9 yahut 18 beyit okuduklarını anlamaktayız. Bu usul zamanımıza kadar sürüp gelmiş olup, bizim çocukluğumuzda dahi böyle okunurdu. Türbe merdivenleri sözü de şimdiki gümüş merdivenin yerinde merdiven basamakları olduğunu öğretmekte ise de, bunların sayısı belli değildir.

⁵ Eflâkî *Menakıb*'ını Fransızcaya çeviren Cl. Huart, "Hoca Attar" sözünü şöyle çevirmiştir "Monsieur le droguiste", Eflâkî'nin özel hayatında attarlıkla uğraştığı anlaşılmaktadır diyor ki, ben de aynı kamdayım.

“O seçme mürit, bizim Mesnevîhanımız Sirâceddin, rüyasında gördü” diye daha bir takım övgülerle andığı bu zatten okumuş olması hatıra gelir.

Mevkii. Ulu Ârif Çelebi'nin sağlığında onunla birlikte bütün gezilere giden Eflâkî'yi, yukarda andığımız babasının ölümü hikâyesi dolayısıyla Şeyh Eflâkî diye söylemesi, kabrinin taşında bulunan *الصدر الكبير والبحر الكبير فرید دهره و حید عصره* “Es-sadr'ül-kebîr'ül- ve'l-bahr'ül-bahîr ferîdü dehrihi ve vahidü asrihi” gibi çok yüksek ünvanlar uzun ömürlü olan bu zatin kendi çağında bu yüce mertebelere eriştiğini gösterir.

Eflâkî Mevlâna ailesine karşı büyük saygısı olduğu gibi bilkâssa, efendisi Ulu Ârif Çelebi'ye karşı sonsuz bir sevgi, hürmet beslemektedir. Hattâ Ulu Ârif Çelebi'nin son saatlerinde “Şahzade-i muazzam Bahâ'ul-Mille” dediği Bahaeddin Emîr Âlim ile Muzaffereddin Emîr Âdil Çelebiler hakkında ne buyuruyorsunuz, ben ne yapayım diye sorduğunda kendi çocukları için onlar Mevlâna'nındır, o onları görüp gözetler, Eflâkî'ye de yazmağa başladığım babamın, dedelerimin menkabeleri kitabını tamamlamağa çalış, sakın tembellik etme, türbenin hizmetinde ol demesi, Çelebi'nin cesedi için yaptırılan tabut kısa gelince bir yenisini tedarik edelim derken onun ayaklarını toplayarak kısaltması üstüne gömme işinin bir gün bekletmesi, Mevlâna ailesi yanındaki büyük yerini, sözü geçkin birisi olduğunu açıkça gösterir.

Evi nerede idi. Şimdiki Mevlâna türbesinin yeri Selçuklular zamanında asıl şehir surunun dışında idi. Bize kadar gelen anlatışlara göre orası sultanların bahçesi idi. Bir gün Sultan'ul-Ulemâ büyük Alâeddin'le birlikte gezme kasdı ile buraya geldiklerinde büyük mürşitbinitinin başını çekerek-bu topraklardan benim torunlarımın kokusu geliyor, demesi üzerine Selçuklu padişahı bahçeyi ona armağan etmiştir. O tarihlerde zenginler kendi mülkleri içersine gömülmekte idiler. Netekim Hazret-i Peygamber öldüğü evin odası içersine gömüldüğü gibi, Konyalı Sadreddin dahi Konya zenginlerinden Hoca Cihan'ın ona bağışladığı evin bahçesine gömülmüştür. Sultan'ul-Ulemâ, 628/1231 Şubatında öldüğü zaman bu gül bahçesinin havuzu içersine defnedilmiştir. O zamana kadar Sultan bahçesi olan bu yer, ondan sonra can bahçesi olmuş, etrafında büyük bir mezarlık meydana gelmiş Üçler adını almış olan bu sinlede Konya ulularından birçokları Yeşil kubbenin gölgesi altına gömülmüşlerdir.

Mevlâna'nın medresesi diğer bir sözle ailesi ile birlikte oturduğu yer Bedreddin Gühertaş'ın yaptırdığı Hudavendgâr Medresesi diye tanınmış olan yer olup, burası çifte merdiven mahallesinde meşhur Karatay'ın kardeşi Seyfeddin Karasungur Medresesi ile bitişik olan, şimdi Kız Muallim okuluna varmadan soldaki Saray sokağının başında bulunan bina ile etrafıdır.

Mevlâna ailesinden ilk defa Ulu Ârif Çelebi büyük babasının medresesinden ayrılarak onun türbesi üstündeki hücreye taşınmıştır. Nureddin-i Bimaristanî adındaki kimsenin, Türbeyi ziyarete geldiğinde böyle kutsal binanın üstü ev olarak kullanılır mı diye itiraz ettiğini, Ulu Ârif Çelebi'nin bu kendini beğenmiş sofu taslağına hak ettiği cevabı verdiğini Eflâkî bize etrafı ile anlatmaktadır. (Eflâkî, *Menakibi*, c. II, s. 432).

Elbette Çelebimiz burada ergen iken oturmuş, sonra Devlet Hatun ile evlenince, bu civardaki eve taşınmış olmalıdır. Fakat onun nerede olduğunu kesin olarak bilemiyoruz. Ancak Müzaffereddin Emîr Adil Çelebi'nin oğlu II. Arif Çelebi'nin şimdiki aşçıbaşılardan konaklarının bulunduğu yerdeki evini dergâha vakfettiği hakkında elimizde bulunan vakfiyeden burada oturması hatıra geliyor.

Eflâkî dahi efendisine, Mevlâna'ya yakın olmak için oralardaki bir evde oturduğunu sanmaktayız. Kendisinin evi olduğunu, kitabında bulunan şu hikâyeden öğreniyoruz: Bunun rivâyet edicisi de Eflâkî'nin kendisidir. Diyorki: Bir gün Ulu Ârif Çelebi ile dostlar bu bendenin evine gelmişti. Çelebi inayetler buyuruyor, ashap faydalar elde ediyorlardı. Bunlar arasında dostların ileri geleni Konya'lı Ayinedar oğlu Hüsameddin ki Nadir Şeyyad, şair dostu idi. Gazeller okuyor, zevkler ediyordu.⁶ Birden bire bana dedeki :

-Eflâkî seni öldürmek istiyorum! Ben de mâna yoluyla mı diye sorunca; hayır gerçekten dedi.

Çelebi buyurdu ki sen bu günlerde öleceksin, birkaç günlük ömrün kaldı. Kendi kaygında olsan daha iyi olur.

Hüsameddin müteessir oldu, kalktı Beyşehir'e (Konya'ya 95 km. lik uzaklıkta bir kasabadır) gitti. Oradan Akşehir'e döndü, has-

⁶ خدمت سید الاخوان حسام الدین ولد آینه دار قنوی کہ شیاد نادر و یار شاعر بود ، غزلیات خوانده و ذوقها کردند و حضرت چلبی عنایتها می فرمود.

talanıp orada öldü. Ulu Ârif Çelebi'nin okuduğu beyitleri yazar ki bunlar *Mesnevî*'nin birinci cildinden'dir.⁷

3132. Kim bu kagan arslanın önünde -kurt gibi- edepten dışarı ağzını açıp konuşursa,

2133. O Arslan tarafından, kurdun, parçalanıp “fe'ntekamnâ minhüm” biz onlardan intikam aldık âyetini okur.

3134. Arslandan pençeyi yer, arslanın önünde tilkilik yapanın aklı yoktur.

(NOT : Eflâkî'nin Fransızca tercemesinde Cl. Huart (t. II, p. 377'de) Türkçe tercemesini yapan T. Yazıcı (c. II, S. 395'te) onun Ayinedar oğlu olduğunu, Şeyyad bulunduğunu yazmıyorlarsa da benim gördüğüm nüshalarda bu ibare vardır. Ben onu esas olarak aldım).

Eflâkî dedenin Kabri. -Sakıp Dede'nin de doğru olarak söylediği gibi, Şeyhi Ulu Ârif Çelebi'nin ölüm yılı olan 719/1320 yılından tam 41 yıl sonra Recep ayı sonu 761/15. Haziran. 1361 Pazartesi günü gözlerini feleklere kapatmış, Mevlânâ türbesinin doğu tarafındaki yerde Sipehsalar oğlunun mezarı yanında gömülmüştür. Bu ev sonraları Kadınhanlı Topbaş Hoca'ya geçmiş, onun avlusunda Karaman oğlu devrinde kullanılan mezar taşlarına benzer şekilde altı satırlık arapça bir kitabe kazdırılarak, baş ucuna dikilmiştir.⁸

Dergâhlar açık olduğu zaman 5 Eylül 1925 yılına kadar ihya gecesi denilen pazarı pazarertesine, perşembeyi cumaya bağlayan akşamlarda Mevlâna türbesinden iki derviş oradan kandil getirip, Eflâkî'nin baş ucunda uyarırlar, sabaha kadar titrek ışığı ile bu fikir adamlarının, mezarları üstüne solgun bir aydınlık verirdi.

Dergâhların kapanmasından sonra evin de şekli değişmiş, fakat ev sahibi mezar taşlarını oradan atmamış, takdim ettiğimiz resimde çarpı işaretli kapının bulunduğu bölmede bulunmakta idi. Sipehsalar oğlunun Mezar taşı mevcut değil ise de, alt tarafı kırık bir mezar taşında vefatül-merhum, diğer bir taşta “fî tarihi erbaa ve aşer mine'l-muharrem'il-harâm fî şuhûri sittine ve sebamié” (muharrem'in 14'ü 760 yılını) diye okunmaktadır.

7 بی ادب چون کړک بکشاید دهان 3132 هر که درپیش این شیرریان
فانتقمنا منهم بر خواندش 3133 همچو کړک آن شیر بردراندش
پیش شیر ابله بود کوشد دلیر 3134 زخم یابد همچو کړک از دست شیر

⁸ Bu ev Topbaş Hoca'dan önce Musa efendi isminde bir zate ait imiş.

Eflâkî'nin mezar taşı diğer benzerleri gibi bir gün kayıplara karışır korkusu ile oradan aldırıp, müze olan türbeye getirttim. Böylelikle müzedekilerin bilimedikleri olay işte bundan ibarettir.

Eflâkî'nin mezar taşındaki kitabe ilk defa Osmanlı Tarih Encümeni dergisinin yıl 5., sayı 28. 14 Ekim 1330/1914 nüshasının 251 nci sayfasında İstanbul Müzesi hâfız-ı kütüp yardımcısı, Aşıkpaşazâde tarihinin yayımlayıcısı Âli beyin değerli bir makalesi ile birlikte neşredilmiştir. Makale şöyle başlar: Eşref oğulları hakkında birkaç söz. "Konya'da Mevlâna hazretlerinin dergâhı arkasında kâin topbaş Hoca hanesi denilen evin şark cihetinde vaki kabristanda metfun olup Müzei Hümayun Müdürü Halil Ethem bey efendinin hususi surette getirttiği Estempajından kıraat olunmuştur" diyerek, kitabeyi olduğu gibi yazmakta, bunlar hakkında notta bilgiler vermektedir. Yine Âli bey Lutfi paşa tarihini Encümen adına bastırırken, tarih nüshasının 103 ncü sayfasında bu kitabeyi bir daha olduğu gibi yayımlamıştır.

Bu yoksul dahi Veled Çelebi'nin toplayıp Kilisli Muallim Rifat'ın 1925 yılında yayınladığı *Divan-ı Türkî-i Sultan Veled* isimli eserin sonuna katkı olarak yazdığım makalenin 127 nci sayfasında bu kitabenin Tarih Encümeni mecmuasında, Lütfü paşa tarihinin notunda Ali bey tarafından yazıldığını bildirmiştim..

Eflâkî'nin eseri, -onun unutulmaz eseri *Âriflerin Menkabeleri* diyeceğimiz kitabıdır ki, devrin modasına uyularak Farsça yazılmıştır.

Ulu Ârif Çelebinin ölümünden önce 718/1319 yılında yazılmağa başlanıp 754/1353 yılında tamamlanan bu eser 36 yılda ikmal edilmiş demektir. Mevlânâ'nın ölüm yılı 1273 olduğuna göre ondan 45 yıl sonra başlanmış, 80 yıl sonra ancak tamamlanmıştır. Eflâkî, *Menâkıbı* yazarken aldığı hikâyeleri kimlerden işittiğini bildirmek suretiyle o devrin bilinmeyen bilim adamlarını, devlet ulularını, Anadolu beyliklerinde padişahlık edenleri, onların oğullarını, kardeşlerini, kızlarını bildirmek suretiyle yaptığı hizmet pek büyüktür. Hele *Mesnevî-i Şerif* beyitlerini bu hikâyeler dolayısıyla yerinde yazması ayrıca önem kazanmaktadır. Gönül isterdi ki, Millî Eğitim Bakanlığı Eflâkî *Menakıbı*'nın gerek tercemesine, gerek Türk Tarih Kurumu asıl Farsça metni bastırırken bunları şiir diye adlandıрмаıyıp, belki benim Ulu Ârif Çelebi'nin Rûbailerini neşrederken ilâve ettiğim o zatin menkabelerine ait kısımlarda yaptığım gibi, *Mesnevî*'nin hangi cildinden kaçınıcı beyiti olduğunu gösterse idi, okuyanlar daha çok istifade ederdi.

Bundan ötürü bu gün elimizdeki *Mesnevî* nüshalarından bulamadığımızı, fakat İran'da, daha doğrusu İran'lı kitap tüccarları elile Hindistan'da bastırılan *Mesnevî* nüshalarında rastladığımız hariç, yani kenarda yazılmış diye işaret Ha “خا” diye remiz konulan beyitleri Eflâkî' de bulmaktayız ki, bu bakımdan Eflâkî'nin metni ayrı bir değer taşır.

Mesnevî'yi Farsça olarak Kanunî Süleyman zamanında şerh eden Gelibolulu Mustafa Sururi (ölümü 969/1561) beyitlerin açıklanmasında Eflâkî'nin *Menakıb*'ındaki hikâyeleri, o beyitlere münasebet aldıkça aynen koymuştur. Böylelikle Sururî'nin şerhi Eflâkî'nin eski bir üstad tarafından kritik usülleri ile hazırlanmış metni demek olur.

S. Tahsin Yazıcı pek tabîî olarak bu incelikleri bilemez. Bizden sorsa idi, kendisine bunları anlatırdık.

Eflâkî *Menakıb*'ı bütün bu meziyetleri ile beraber çok zayıf hükümleri de sakladığı için yazıldığı zamandan hemen sonra beğenilmemeğe başlamıştır. Faraza Hemedanlı Abdülvehhab'ın *Sevakıb-ı menâkıb* adıyla tertiplenen eserin tarihi 945/1538 olduğuna göre 185 yıl sonra bile şiddetle tenkit edilmiştir.

Ben çocukluğumda evimizde bulunan Eflâkî *Menakıb*'ımı çok okuduğum gibi onun hikâyelerini anlatmayı da pek ziyade severdim. Fakat bunların, gerek akrabalarımız arasında, gerek ihtiyar dervişler yanında o derece itibarları olmadığını görüyor, hattâ hayret ediyordum. Çok defa bana gel bakalım Çelebi! Eflâkî Dede yine neler uçurmuş; bize anlat derlerdi.

Eflâkî'nin düştüğü büyük hatalardan birisi Tebriz'li Şems başını alıp Konya'dan gittiği halde, bu olayları en iyi bilmesi icap eden Sultan Veled hâdiseyi gözü ile gördüğü halde, Şems gizlendi, kayboldu şeklinde yazdığı, yine bu vakaları bizzat yaşayan Sipehsalar dahi *Menakıb*'ında Şems'in kaybolduğunu bildirmesine rağmen, o zamanlar henüz dünyaya ayak basmamış olan Eflâkî'nin bunu şahadet şeklinde göstermesi, öldürenler arasında Mevlânâ'nın ortanca oğlu Alâeddin Çelebi'yi sanık göstermesi, hattâ bunların kısa müddette birer birer öldüklerini söylemesi gerçeklere asla uygun değildir. Faraza Şems'in kaybolması 645/1247 yılı olduğu kesin olarak belli, Alâeddin Çelebi'nin ölüm yılı Ekim 1261 olduğu kabir taşındaki Arapça kitabe ile güneş gibi aşıkârken arada 14 yıllık büyük bir aralık olması karşısında, Şems'in kaybolmasından kısa müddet sonra bunların birer birer öldüğünü iddia gülünç olmaz mı?

Mevlânâ'nın bastırıldığı mektupları arasında bulunan-birisi Alâeddin Çelebi'nin kendisine yazılmıştır ki, burada Mevlânâ önce oğluna baş kakıcında bulunmuş olacak ki, yaptığı incelemeler sonunda bunun haksız olduğunu anlayarak, ondan özür dilemektedir. (*Mevlânâ'nın mektupları*, 1937, s. 13).

Diğeri Konya'da Kadılar kadısı Siracüddin'e yazılmıştır. Burada Mevlâna, ölen hakkında şefkatli bir dil kullanmakta, Alâeddin Çelebi'nin miras kalan malını yetimleri ile karısına dağıtılması için büyük kadının onun evine kadar zahmet etmesini dilemektedir.

Bu konuda daha geniş bilgiyi Mevlânâ'nın yaşayışı hakkında Farsça olarak yazılmış olup, Millî Eğitim Bakanlığınca tercemesi bana verilen İran Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dekanı Füzüzanfer'in kitabına yazdığım Türkçe önsözde belirttim. İsteyenler oraya müracaat buyursunlar.

Eflâkî'nin tercemeleri. II. Murat devri (824/1420-855/1451) Türk dilinin uyanış çağıdır. Eğer ondan sonra gelen, yahut diğer beyler Türk diline himmet göstererek bir çok kitapları dilimize çevirtselerdi, nazmımız ayrı, fakat en çok ihtiyaç duyduğumuz nesir türkçemiz büyük şeyler kazanırdı.

1- Şimdi Şahsî kitaplığında bulunan Türkçe Eflâkî tercümesi harekeli olması bakımından ayrı bir önem kazanmaktadır. Bizdeki nüsha Zahid bin Arif tarafından 803/1400-1 de yapılan Ayasofya kütüphanesinin 3456 numarasında kayıtlı bulunan kitabın aynı mıdır, yoksa başkası mıdır, bizdeki nüshayı Ayasofya'ya götürüp karşılaştırmak gerekmektedir. İhtimal ki hem 803'te terceme edilmiş, hem sonradan II. Murat adına hediye edilmiştir. Bizdeki nüsha ikinci Murat namındır.

2- Yenikapı Mevlevî şeyhi Nasır Abdalbaki Dede'nin yaptığı terceme olup, bunun da bir nüshası elimdedir.

3- Hekimbaşı Gevrekzade Hâfız Hasan efendinin meydana getirdiği terceme, 1215/1800 tarihinde olup, Pertev paşa'nın Selimiye kitaplığında 511 numaradadır.

4- Fransızca Tercemesi.-*Les Saints des derviches tourneurs* adıyla Cl. Huart tarafından birinci cildi 1918 senesinde Paris'te 391+5 sayfa halinde terceme edildiği gibi, 1922 yılında dahi ikinci cildi 456+4 olarak bastırılmıştır. Ancak Huart'ın Farsçası Arapçası kadar kuvvetli olmadığından göz yumulmasına imkân bırakmayacak kadar büyük yanlışlar yapmıştır.

Eflâkî'nin kısaltılmış nüshaları.- *Menâkıb-ı Sevâkıb*. Hemedanlı Abdulvehhap b. Abdullahüs Sabunî'nin Mısır'da 945 yılında Eflâkî'den kısaltarak yazdığı Farsça bir eserdir. Eflâkî'nin şeriatın dışına aykırı gibi görünen kısımları atılmıştır. Kitaplığında güzel bir nüshası olduğu gibi Yenikapı Mevlevihanesi kitaplığında; Hamidiye'nin Lâla İsmail Ağa kısmında No. 362'de 991 istinsah tarihi bir nüshası vardır. Hemedan'lı'nın hal tercemesi Âşık Çelebi *tezkere*'si ile Sakıp Dede *Sefine*'sinde mevcuttur.

5- *Ravzat'üs-sefâ*. Pizerin'li Süleyman Dede'nin Farsça olarak kaleme aldığı bu kitap kendi devrine kadar bilgileri toplamakla önemlidir. Şimdilik tek nüshası kitaplığımızdadır.

6- *Sevakıb-ı Menakıb tercemesi*. -Abdülkerim Dede'nin azatlı kölesi olan Mesnevihan Derviş Mahmut⁹ İstanbul'a gidip III. Murat'la görüşmüş, padişahın yakınlarından Zeyrek Ağa, *Sevakıb*'ın tercemesini padişahın ağzından dedeye söylemiş, böylelikle 998/1590 yılında tercemeye Konya'da başlanmıştır. Dili çok açık, çekici, güzeldir. Yazmaları hemen her mevlevi evinde, İstanbul'un bütün kitaplıklarında mevcut olduğu gibi evimizdeki şahsî nüsha 1014 tarihlidir, yazısı, tezhibi, cildi güzeldir.

7- New Yorktaki Pierpont Morgan Library'de bulunan 466 numaralı nüsha içerisinde III. Murat devrinin minyatur tarzında işlenmiş 29 renkli şekli ile, yazısının güzelliği ile dikkatimizi çekmektedir. Yazma Duophoto usulü ile aldırılmış, minyatürler Slide usulü ile renkli olarak yaptırılmış, şahsî kitaplığımıza mal edilmiştir.

Sevakıb tercemesi 1281/1864 yılında Karahisarlı Hacı Ali Rıza'nın taş basma tezgâhında basılan *Müzekki*'yun nüfus'un kenarında tabedilmiştir. Yazıyı yazan Hattat Mehmet Ali o kadar yanlış yazmış ki, bu eseri okuyup manâ çıkarmaya imkan yoktur.

⁹ Konyada iki Mahmut Dede var ise de, bunları Sakıp Dede birbirine karıştırmaktadır. Birincisi Üveys oğlu Mahmut Dede olup Mevlâna'nın türbedarı, duası müstecap hattâ Kanunî Süleyman ziyaretine gitmiş, 965/1558 yılında vefat ederek, Akçeşmenin arkasındaki kendi adıyla anılan bahçeye gömülmüştür. İkinci Mahmut Dede Mükâşif Sinan Dede'nin oğlu Mesnevihan Abdülkerim Dedenin azatlı kölesi olup, elimde bulunan 1012/1603 tarihli şer'î bir hüccetin altındaki şahitler arasında nakil'u-*Mesnevî* Mahmut bin Husrev diye imzası görülmektedir. Bu zat, şair olup elimizdeki mecmualarda bir kaç parça manzumesi mevcuttur. Ölüm tarihi belli değildir. Esasen 965'te ölen Mahmut Dede'nin, 32 sene sonra dirilip, *Sevakıb*'ı terceme etmesine imkân yoktur.

8- Kemal Ahmet Dede *Menakıb*'ı. -Akşehirli olup, birinci Bostan Çelebi zamanında Yenikapı Mevlevihanesine ilk şeyh olan Kemal Ahmet Dede'nin Eflâkîden kısaltarak yaptığı manzum Türkçe bir tercemedir. Galata Mevlevihanesi, Esrar Dede kitapları arasında 82 numarada bir nüshası kayıtlı olup, tarafımızdan mikrofilme aldırılmıştır.

9- Necip Asım bey tarafından Léon Cahun'un *Türk tarihine giriş* adlı Fransızca eserinden dilimize terceme ile 1318/1900 tarihinde bastırıldığı eserin 423 ncü sayfasının notundan başlamak üzere 428 nci sayfaya kadar süren manzum *Menakıb* Kemal Ahmet Dede'nin eseri olacak.

10- Lokman Dede *Menakıb*'ı. -II. Beyazıt adına yazılmış manzum bir *Menakıb* kitabı olup, yazma bir nüshası Halet efendi kitapları arasında 48 numaradadır. Paristeki Millî kütüphanede bulunan daha mufassal bir yazmasını mikrofilme aldırılarak pozitifleri yaptırılmıştır.

11- Senâî Dede *Menakıb*'ı. -*Menakıb'ul-Ârifîn*'den alınarak meydana getirilmiş bir terceme olup, Galata Dergâhı Halet efendi kitapları arasında Derviş Esrar'a ait nüshanın numarası 49'dur.

Eflâkî'nin manzumeleri. 1306/1890 yılında İstanbul'a ilk defa gelen Veled Çelebi İzbudak, Bahariye Mevlevihanesine misafir olmuş yakınlığı dolayısıyla Eyup Camii içerisindeki kitapları incelemeğe başlamıştır. Bunlar Mevlâna evlâtlarından olup, uzun Hasan beye, Fatih tarafından yazılan Türkçe ultimatomun yazarı olması bakımından diploması edebiyatında kısalığı, keskinliği dolayısıyla dikkati çeken mektubun sahibi, Mahmut Paşa'dan sonra sadrazamlığa getirilen Mehmet Paşa b. Arif Çelebi b. Cemaleddin Çelebi b. III. Âdil Çelebi b. II. Arif Çelebi b. I. Âdil Çelebi b. Ulu Ârif Çelebi b. Sultan Veled b. Hazreti Mevlâna'nın babası Arif Çelebi Eyup civarında bir medresenin müderrisidir. İşte bu medreseye bir takım kitaplarla birlikte Mevlevi eserleri de konulmuş, medresenin yıkılması üstüne onlar Eyup Camii'ndeki dolaplara konulmuştur. Bu kitaplar arasında 181 numaralı olup, dıştan 16×23,5, yazısı 11×16,5 beher sahife 17 satırlı yalnız 6 ncı cildi bulunan Selçukî devrinin yazısı ile kopya edilmiş, ketebesini silinmiş bir cilt vardır ki, bunun 157 b. varakında Çelebi efendinin 1925 yılında yayımlanan *Divan-ı Türki-i Sultan Veled* adlı kitabının 118 nci sayfasındaki iki gazel yazılı idi. Bu yapıtı çevirince beyaz bir sahife onu da çevirince 158 b gelmektedir. İşte bu gün okurlarıma sunduğum Eflâkî'nin 4 ncü gazeli orada yazılıdır.

Çelebi efendi 157 b'de bulunan Eflâkî'nin iki gazelini bulup istin-sah ettiğinde çok gençmiş. Kendisine sorduğumda pek ziyade heyecana kapıldım. Onları büyük bir sür'atle kopya ettim. Sevincimden cämie âdeta sıgmıyordum. Dışarıya çıkıyorken kapıda ihtiyar kayyuma çarmışım. Ona hâfız efendi buldum diye söylediğimi hatırlarım, demiştir.

1950 yılında, yani Çelebi efendiden tam 60 sene sonra, Eyub'a gidip Husrev paşa kitaphında ecdat yadigârı *Mesnevî* nushalarını getirttiğim zaman iki gazeli okurken V. Çelebi efendinin Ulu Ârif Çelebi'ye ait güzel gazelinin ikinci beyitini heyecandan atlamış olduğunu da gördüm. Bu yaprağın karşısındaki boş sayfayı çevirdiğimde 4 neü gazel bana gülümsedi. Bu, memleketimizde edebiyatla uğraşan bilim adamlarımızın kıyıda bucakda kalmış değerleri incelemediklerini göstermesi bakımından ibrete şayandır.

Eflâkî'nin başka şiirleri.- Bu zatin elimizde *Menakib'ul-Ârifîn* adındaki büyük Farsça mensur eserinin içerisinde kendisine ait Farsça, Arapça, Türkçe şiirleri olmayıp ancak, Ulu Arif Çelebi'nin 24 Zilhicce 719/5 Şubat 1320 Salı günü ikinci vakti vefat ettiğini, o zaman Konya'nın en şiddetli soğuklarını geçirmekte olduğunu, her taraf buz tutmuş olduğu halde ertesi günü 25 Zilhicce 719/6 Şubat 1320 Çarşamba günü şimdi yatmakta olduğu, sağlığında işaret ettiği yere gömüldüğünü bütün Konya ahalesinin soğuğa, yerlerin buz tutmuş olmasına önem vermeyerek, cenazesinde bulduklarını, hiç bir kimsenin düşüp bir yerinin berelenmediğini, kırılmadığını yazmaktadır.

Sağlığında büyük dedesi Sultan'ul-Ulemâ gibi heybetli, mahâbetli bir zat olan Arif Çelebi, ölmünden sonra da bu korkusu devam etmiş olup, biz çocukluğumuzda Türbeye girdiğimiz vakit büyük annem yaramazlık etmeyin, uslu durun Ulu Arif Çelebi efendimiz buradadır diye işaret ettiğini, 500 yıl önce Bursa kadifesinden yapılmış ipekli kumaşların örttüğü sandukalar bize hiç soğuk bir etki yapmıyordu. Sanki oradan bize bağıracak diye ayağımızın ucuna basarak, ziyareti bitirdiğimizi pek iyi hatırlarım.

İşte Eflâkî'nin niteliklerini, ululuklarını, olağan üstü olaylarını yazmakla bitiremediği Ulu Arif Çelebi'nin mübarek türbesi kapusu üstüne irtical ile söylediği iki rubaiyi kendisinin olmak üzere kaydeder:

در ذات نظر کرد برون شد ز صفات	عارف چلبی که رست از قید جهات
از کشتی تن جست در آن بحر حیات	پس یونس روح او مثال ماهی

“Arif Çelebi, yönler “cihetler” endişesinden, bağından kurtuldu, Tanrının zatine baktı, sıfatlardan kurtuldu. Onun Yunus gibi olan ruhu, balık misali, ten gemisinden o hayat suyuna sıçradı”.

عارف چلبی که کفو و همتا ش نبود در کنج جهان چو کنج کنجاش نبود
از کون مکان بلا مکان نقل کرید زیرا که درین منزل کن جاش نبود

“Arif Çelebi'nin eşidi “beydeşi” yoktu, cihan bucağında onu hazine gibi sığdırabilecek bir yer yoktu. O, olup olan âlemden mekânsız âleme göçmeyi uygun buldu, çünkü ol buyruğu ile kurulan bu menzilde “dünyada” onun yeri yoktu”.

Son dakikalarını yaşıyorken bile Ulu Arif Çelebi'nin Eflâkî'ye, büyük bir titizlikle, ciddilikle bu kitabın tamamlanmasına çalış; gücünün yettiği kadar tam arzu ile, büyük istekle çabala, gayret göster demesi, Çelebi'nin ululuğunu gösterir.

Sultan Veled *İbtidâ-nâme*'yi yazmak suretiyle mevleviliğe, dolaşısıyla bilim dünyasına unutulmaz hizmetlerde bulunduğu gibi, oğlu Ulu Arif Çelebi'de Eflâkî'ye, *Menâkıb* kitabını yazdırmak suretiyle babasının izinde yürümüş oldu. Gönül isterdi ki Anadolu'daki beylerle büyük ilim ocakları kendi atalarının menkabelerini yazdırsınlar, bu gün bizi içinde kıvrandığımız bilgi kıtlığından kurtarmış olsunlar. Farsçayı bu kadar güzel, ustalıkla yazan Eflâkî'nin iki Farsça rubaisi, yani 8 beyiti ile biraz sonra bildireceğimiz 44 Türkçe beyitten ibaret gazelleri onun bütün eserlerini bize anlatmaz. Her halde bu zatin Arapça, Farsça, Türkçe büyük bir divanı vardır. Mütenebbi divanını o kadar dikkatle okuması, hususiyle karşısında Mevlâna'nın, Sultan Veled'in, Ulu Arif Çelebi'nin örnek gazelleri bulunan uzun ömürlü Eflâkî'nin 52=44+8 beyit yazmış olması düşünülemez.

Fakat bunlar nerededir? Bütün Anadolu, hattâ İstanbul kitaplıkları, özel kitaplıklarımız taranmadıkça buna cevap verilemez. Netekim yurdumuzun kitap meraklılarından sayın Fahri Bilge -Ziraat Bankası müdürlüğünden emekli-değerli yazmalarla dolu kütüphanesinde Eflâkî'nin beşinci bir gazeli olduğunu ağızdan bize söyledi. Önümüzdeki yıllıklarda yayınlanmasını dört gözle bekliyoruz.

Eflâkî *Menâkıb*'ının tarihsel önemi. -Padişahından en küçük memuruna kadar Mevlâna'ya sevgisi olan bir memlekette, kendi yolunda yürüyenlerin hemen hepsinin bilgin, şair, kalem eri bulunmasına rağmen mevlevi eserlerinden basılanları çok azdır. İşte Eflâkî *Menâkıb*'ı da gerek yurdumuzda, gerek Avrupa'nın belli başlı kitaplıklarında

bol sayıda yazmaları bulunmasına rağmen basılmamış olması büyük bir eksikliktir.

Hindistan'da Taş basması ile birinci bölümünün tab edildiğini gördüm. Fakat benim kitaplığında yoktur. Son senelerde Türk Tarih Kurumu metni bastırmağa başlamış, birinci bölümü geçen senelerde yayın alanına çıkmıştı. Tercemesi Tahsin Yazıcı kalemi ile 1953 yılında *Ariflerin Menkabeleri* başlığı ile CXV+738, ikinci bölümü dahi yine aynı zat tarafından 1954 yılında LXVIII+548 sayfa halinde yayınlanmıştır.

Ariflerin Menkabeleri kitabını bir tarih belgesi gibi kullanılabileceği hakkında ilk bilgiyi Müze hâfız-ı kütübü Âli b. Kemal göstermiştir. Osmanlı Tarih Encümeni Mecmuasının yukarda işaret ettiğimiz 28 nci sayısında Eşref oğulları'na dair yazmış olduğu makale de Âli bey, büyük bir tarihçi görüşü ile, Eflâkî *Menâkıb*'ından faydalanılacağını memleketimiz ilim adamlarına anlatmış oldu. Müzeler Müdürü Dr. Phil. Halil Ethem'in bütün bilimsel çalışmalarında onun sağ kolu olan Âli bey, vaktiyle kaybettiği bacağı yerine Protes ayağı ile, Halil beyin bütün takılıp kaldığı güçlükleri toplar, Bayezit Genel Kitaplığına getirir, orada büyük bir irfan hazinesi olan müdür hâfız İsmail Saib'e çözümlettirirdi. Bu gayretli insan 6 aydan beri yattığı verem döşeginde 15 Temmuz 1931 Çarşamba günü ölmüş, ertesi perşembe Ayasofya'da kalabalık bir cemaatle namazı kılınp, Rumeli Hisarı mezarlığına belediye kamyonu ile cenazesi götürülmüş, gömülme töreninde 4 hâfız, 3 mezarıcı, Muallim M. Cevdet, yani yedi kişi hazır bulunmuştur. Aşıkpaşazade tarihini notlarla yayınlayan, Lütfü paşa tarihini değerli katgılarıyla ortaya koyan Âli beyin cenazesinde Üniversite adına, Türk Tarih Encümeni adına kimsenin bulunmaması Cevdet'in yüreğini yakmıştır. (*Muallim M. Cevdet hatıra kitabı*, İstanbul, 1937, s. 307).

لا فلاکی

ککلی الشدی حقا جاندا مقام ایلدی
جاننی اول عاشقک اود حرام ایلدی
عاشق ان بی ریا نفس غلام ایلدی
جانلری اسرتمکا عشق مدام ایلدی
عاملر خصاص ادر رحمت عام ایلدی
یوسفه زندان عشق دار سلام ایلدی
نفسه این پخته لر کندوی خام ایلدی
دامری اود قیندر عشق آنی رام ایلدی

هرکه کم بر نفس عشق سلام ایلدی
سودی عنایت آنی بلدی هدایت جانی
عشق بکی کیمیا کرمدی هیچ اولیا
اول جهاننا کتمک جهاد جهاد اتمکا
عشق نجه شرح ادم بیلمزم ای ددم
دار بلا در جهان رنجلا کنجی نهان
ای نجه خام آدمی عشقله بلدی دی
کسینه نفسی زبون قلمد ای ذوفنون

عشقله موسى کلیم عشقله عیسی کریم عشقله حق احمدی بحر کلام ایلدی
مقصودن افلاکنک بر نظریله بکن قطب جهان مولانا وردی تمام ایلدی

Müfte'ilün fâilün müfte'ilün fâilün

Her kime kim bir nefes işk selâm eyledi
Gönli ulaşdı Haka canda makam eyledi
Sevdi inâyet anı buldı hidâyet canı
Cânını ol âşıkün od a haram eyledi
İşk bigi kîmyâ görmedi hîç evliyâ
Aşık olan bî-riyâ nefsi gulâm eyledi
Ol cihana gitmege cehd (ü) cihâd itmeğe
Canları esretmeğe işkı müdâm eyledi
İşkı nice şerh idem bilemezem ey dedem
Âmları hâs ider rahmeti âm eyledi
Dâr-i belâdur cihan renc ile genci nihân
Yûsuf'a zindânı işk dâr-i selâm eyledi.
Ey nice hâm âdemî işk ile buldı demi
Nefse uyan puhteler kendüyi hâm eyledi
Kimsene nefsi zebûn kılmadı ey zû-fünûn
Demüri od kaynadur işk anı râm eyledi
İşk ile Mûsî kelîm işk ile İsî kerîm
İşk ile Hak Ahmed'i bahr-i helâm eyledi
Maksûdın Eflâkî'nün bir nazar ile bugün
Kutb-i cihan Mevlânâ viridi temâm eyledi

وله ايضاً

آکا بکزر کزل کرمد کز لر	زهی کوزلر که کوزلر آفی کوزلر
صفاتن فاش ادر ذاتی کز لر	آچر یوزن کرنیر بک صرته
قلن هب کندو بیزی نایه بز لر	نکم دیلار سا قیلور جهاندا
قتنده آشکاره قامو رز لر	بزم کزل اشومز آکا معلوم
آیاغی طپرغینا قندی یز لر	فدا السون آکا جانلر ککلر
آکا کتردی یز لر نجه یوز لر	آنک برلیکینا بک بکلر طنقدر
عجیبر قیلمس شرحیی سز لر	سزیله عالمی دزدی عدمدن
سور آفی ایولر هم یوز لر	دکال قولیدر اول پادشاهکک
نصیب التر چی غیبی ارز لر	چلیبی عارفا افلاک قلدک

Mefâilün mefâilün feûlün

Zihi gözler ki gözler ânı gözler
Ana benzer güzel görmedi gözler

Açar yüzün görünür bin surette
 Sıfatın fâş ider zâtını gizler
 Ne kim diler ise kılur cihanda
 Kılan hep kendü, bizi neye bizler (bizlemek'ten)
 Bizüm gizlü işimiz âna ma'lûm
 Katında âşkâre kamu razlar
 Fida olsun ana canlar gönüller
 Ayağı toprağına kondı yüzler
 Anun birliğine bin bin tanukdur (metinde bir binler) yanlış
 Ana götürdi yüzler nice yüzler
 Sözile âlemi düzdi ademden
 Acebdür kılamaz şerhini sözler
 Dükeli Kulıdur ol pâdşâhın
 Sever anı eyüler hem yavuzlar
 Çelebî Ârif'e Eflâkî kuldun
 Nasib iltür canı gaybi Oruzlar. (arzular) yerinde.

*
 Dilem hevâ-yi temâşâ-i Bûstân dâred
 Ki bûstân sıfeti-rû-yi dûstân dâred *)

Mefâ'ilün feilâtun mefa'ilün fa-ilün

*

دلم هوای تماشاء بوستان دارد
 که بوستان صفت روی دوستان دارد
 وله ايضاً

شول بشار باشی ککلمی قلدی اسپر
 حکم روان جانما قل انکم اول امیر
 آی کونش عاشق یر کوك آنک صادق
 کرکلو صفاتی دلیم ذاتنا یقدر نظیر
 کرسی و عرش فلک آدم حور ملک
 حکمنا فرمان قو یالکز الدر قدیر
 حکمتله عالمی دزدی کزت بو دی
 قدرتله آدمی کندز قلد خمیر
 اک جهان شاهدر قامنک آللهیدر
 کونش نور اول ورر آیدخی انداً مئیر
 لطفنا یقدر عدد لم یلد اولدر احد
 قلر انداً مدد قامیا اول دستگیر

* Gönüm bağ, bahçe seyrini arzulamaktadır, belki güzel yüzlü dostların sohbetini arzulamaktadır.

قادر سبحانمز حاکم سلطانمز
 قربان آکا جانمز قل هو نعم النصیر
 اول قنک جاندر جنلرک ایماندر
 شیله کریم رحیم شیله سمیع بصیر
 عیسی و موسی کلیم الدار اندا حکیم
 احمد کر بر سلیم کلد بشیر نذیر
 فخر جهان مصطفی جانلر آندن صفا
 هرکه بو یولدا وفا قلد اول شیخ پیر
 شیخ انکینا پیش مقصدکا ور ارش
 جان کزن کر کرش جهلله قلمما ضریر
 دنیای سومه سقن کزله تکر حقن
 بند الرسلک عسیر منزلك اول سعیر
 چلبی عارف امین کنج روندر یقین
 اول غنی حقدآ طلو افلاکی قلدر فقیر

Müfteilün fâilün müfteilün fâilün

Şol beşeler bâsesi gönlümi kıldı esîr
 Hükmü revan cânıma kul anunam ol emîr
 Ây (ü) güneş âşiki yer gök anun sâdiki
 Görklü sıfatı delim zâtına yoktur nâzîr
 Kürsi vü Arş (ü) felek Âdem (ü) hûr (ü) melek
 Hükmüne ferman kamu yalnız oldur kadîr
 Hikmet ile âlemi düzdi gözet bu demi
 Kudret ile âdem'i kendüzi kıldı hamîr
 İki Cihan şâhıdır Kamunun Allâhıdur
 Güneşe nûru ol virür ay dahi andan münîr
 Lutfına yokdur aded Lem-yelid oldur ahad
 Kullara andan meded kamuya ol dest-gir
 Kadir (ü) sübhânımız hâkim (ü) sultanımız
 Kurban ana cânımız Kul hüve ni'me'n-nasîr
 Ol kamunun cânıdur canların îmanıdur
 Şöyle kerîm (ü) râhîm şöyle semîî (ü) basîr
 İsi vü Mûsî kelîm oldılar andan hakîm
 Ahmed'i gör bir selîm geldi beşîr (ü) nezîr
 Fahr-i cihan Mustafâ canlara andan safâ
 Her ki bu yolda vefâ kıldı ola şeyh (ü) pîr
 Şeyh eteğine yapış maksadına var eriş
 Can gözini gör görüş cehl ile kalma darîr

*Dünyeyi sevmeye sakın gizleme Tanrı hakkın
Bunda olursan asîr menzîlün ola sa'îr
Çelebi Ârif emîn genc-i revandur yakîn
Ol gani Hak'dan dolu Eflâkî kuldur fakîr*

دستور

ای که هزار آفرین بونجا سلطان الر
قول اولان کیشلر خسرو و خاقان الر
آیاغنک توزنی سرما چکن کوزنه
نسنه کورر کوز کم واله حیران الر
شربتین قطرسن هرکم اچر جرعه سن
کککل کهر طولبن سینسی عمان الر
سن مالوکا طپمغل کشک سرای یپمغل
شول چلشیب یپدیغوک صوک اوجی ویران الر
اشبو صورتدر قو اول طایدر بوعمو
شرط مسلمانلغک صدقلا ایمان الر
سانه درم ای دده صنمه دیوی دنیهدا
نفس دیون ضبط ادن دنده سلیهان الر
بسلم کک تنوکی نعمت بر یانلا
برکن الر بوتنوگ طامده بریان الر
توتر اسک بیروغن ترک اده کور آروغن
طاش دمر موملاین حکمکه فرمان الر
برکشی کم مال بولر صنمه که دولت بولر
دولت بولن کشی اللهی بولن الر
خالقنی استین نا خلف اولمش دکل
خلقه کوکل بغلین صکره پشیهان الر
ای بشوکا در اوکن اللهی استه بکن
اصل سزدر یکن بندا نه یالان الر
هرکه بکن «ولدا» اینانبن یز سرا
یخلسا بای الر بایسا سلطان الر

D e s t u r

*İy ki hezar aferin bu nice sultan olur
Kulu olan kişiler Husrev - ü Hakan olur
Ayagunun tuzunu sürme çeken gözüne
Nesne görür gözü kim valih - u hayran olur
Şerbetinin katrasın her kim içer curasın
Gönlü güher doluben sinesi umman olur*

Sen malına tampagil köşk - ü saray yapmagil
 Şol çalışıp yaptığun sonucu viran olur
 İşbu surettir kamu ol dayıdur bu amu
 Şartı muselemanluğun sıdk - la iyman olur
 Sana direm iy dede sanma divi dünyede
 Nefs divin zabt iden dinde Süleyman olur
 Besleme gil tenuni ni' met - i büryanla
 Bir gün olur bu tenun Tamuda büryan olur
 Tutar isen buyruğun terk idegör ayruğun
 Taş - u demur mumlayın hükmüne ferman olur
 Bir kişi kim mal bulur sanmaki devlet bulur
 Devleti bulan kişi Allâhı bulan olur
 Halıkını isteyen nahalef olmuş degül
 Halka gönül bağlayan sonra peşiman olur
 İy başuna dir ögün Allâhı iste bugün
 Uslu sözüdür yügün bunda ne yalan olur
 Herki bügün Veled' e inanuben yüz süre
 Yohsul ise bay olur bay ise sultan olur.

تخمیس المنظومة الافلاکية لشان حضرة سلطان ولد ، لدرویش ثاقب

دده شیخ تکیه المولویة بکوتاهیه المحروسة

خدمت خاک دری حسرت شاهان اولور
 مدحت شان فری حیرت اذهان اولور
 همتک پرتوی دولت عرفان اولور
 « ای که هزار آفرین بونجه سلطان اولور
 قولی اولان کشیلر خسرو و خاقان اولور »
 کوش دلی وقف ایدوب صدق ایله هر سوزینه
 واقف اسرار اولوب عارف اولور اوزینه
 بر نظر پاک ایله باقق ایچون یوزینه
 « آیاغنک توزینی سورمه چکن کوزینه
 نسته کورر کوزی کیم واله و حیران اولور »
 نفس فراموش ایدوب ما و می فرقه سین
 خرقة فقره اویوب شال وفا رقه سین
 نیت خضره صالوب تشنه لیکن قرعه سین
 « شربتین قطره سین هر کیم ایچر جرعه سین
 کوکلی کهو طولوبن سینه سی عمان اولور »

اسب هوايه بنوب صاغه وصوله چا پما كيل
 كوى هوس كرد اولوب كوى هوا چا پما كيل
 جاده تجريدن وهمه او يوب صا پما كيل
 «سن مالكة طا پما كيل كوشك وسراى يا پما كيل
 شول چاليشيب ياپديغلك صوكوجى ويران اولور»
 فرق مالى اتمه ين غفلت وقسوت بولور
 جمع مالى ايله ين محنت وثقلت بولور
 ديمه نمد پوش اولان ذلت و قلت بولور
 «بركيشى كيم مال بولور صانما كه دولت بولور
 دولتى بولان كيشى اللهى بولان اولور»

خاطر كه كلمه سون ذكر بهشت وطامو
 ايتمه دماغ دله تلخ ايله شيرين خو
 چونكه ويرور تفرقه اشبو دله وهم او
 «اشبو صفتدر قامو اول دايدر بو عمو
 شرطى مسلمانلغلك صدق ايله ايمان اولور»

روبه وهمين كسوب مكر وضلال قويروغين
 كوشنه او يما صقين ديو وحيل بو يروغين
 مزرعه ذلك قوپار طول امل آيروغين
 «طوتر ايسهك بو يروغين ترك ايله كور آيروغين
 طاش ودمير موملاين حكمنه فرمان اولور»

آزه قناعت ايدوب ذوق ايله كور دنيه ده
 آز ايله اولما صاقين درد و غم كينه ده
 پند ايله بند ايليوب قعرچه ميناده
 «سكا ديرم اى ده ده صالما ديوين دنيه ده
 نفس ديوين ضبط ايدن دينده سليهان اولور»

چونكه يوق انسيقي خواب و خورك جان ايله
 ويرمه آكا ثقلتى بس نمك نان ايله
 وقتنى ايتمه تلف طوف سرخوان ايله
 «بسلمه كل تنكى نعمت بريان ايله
 بركون اولور شول تنك طاموده بريان اولور»

نقش وجودك ايدوب كان كان لم يكن
 ذاتنى قيل صدق ايله مخزن علم لدن
 ايتمه يتر درسى از بر صرف كهن
 «هى باشكه در اوكون اللهى ايسته بوكون
 اوصلو سوزيدر بوكون بونده نه يالان اولور»

یولنه جانن ویرن معنیده ئولمش دکول
 فقرايله فخر ايله ين کول کیمی کلمش دکول
 عکس خریدار اولان اصلنی بولمش دکول
 «خالقنی ایسته ين نا خلف اولمش دکول
 غیره کوکل باغلايان صکره پشیمان اولور»

منکر ایسه ک سیرتی کرچه اراقدن اورر
 دفتر عمرک ولی پنجه غیرت دورر
 ثاقب اولان بنده سی دولت وفرصت کورور
 «هرکه بوکون ولده اینابون یوز سورر
 یوخسول ایسه بای اولور، بای ایسه سلطان اولور»

Kütahya Mevlevi şeyhi M. Sakıp dedenin tahmisi

Hidmet-i hâk-i deri hasret-i şâhân olur
Midhat-i şan-i ferî hayret-i ezhân olur
Himmetinin pertevi devlet-i irfân olur
 “*Ey ki hezâr âferîn bu nice sultân olur*
Kulu olan kişiler Husrev ü Hâkan olur”

*

Gûş-i dili Vakf idüp sıdk ile her sözine
Vâkıf-i esrâr olup ârif olur özine
Bir nazar-i pâk ile bakmak için yüzine
 “*Ayağının tozını sürme çeken gözine*
Nesne görür gözi kim vâlih ü hayran olur”

*

Nefsi ferâmûş idüp mâ vü menî firkasın
Hırka-i fakre uyub şâl-i vefâ ruk’asın
Niyyeti Hızra salub teşneliğın kur’asın
 “*Şerbetinin katresin, her kim içer cür’asın*
Gönli güher toluben sînesi ummân olur”

*

Esb-i hevâya binüp sâğ u sola çapma-gil
Kûy-i heves-gerd olub kûy-i hevâ kapma-gil
Câdde-i tecriden vehme uyub sapma-gil
 “*Sen malına tapma-gil, köşk-ü saray yapma-gil*
Şol duruşub yapığın sonucu vîrân olur”

*

*Ferk-i malı etmeyen gaflet ü kasvet bulur
Cem-i malı eyleyen mihnet ü sıklet bulur
Dime nemeđ-pûş olan zillet ü killet bulur
“Bir kişi kim mal bulur sanma ki devlet bulur
Devleti bulan kişi Allahu bulan olur”*

*

*Hâtırına gelmesün zikr-i Behişt-ü Tamu
İtme dimağ-ı dile telh ile şîrîn hu
Çünkü virür tefrika uşbu dile vehm-i u
“Uşbu sıfatdur kamu ol dayıdur bu amu
Şartı müselemanlığın sıdk ile îmân olur”*

*

*Rûbeh-i vehmin kesüb mekr ü dalâl kuruğın
Gûşuna koyma sakın dîv ü hiyel buyruğın
Mezra’-i dilin kopar tûl-i emel ayruğın
“Dutar isen buyruğın terk ide-gör ayruğın
Taş u demür mumlayın hükmüne fermân olur”*

*

*Aza kânâat idüp zevk ide-gör dünyede
Az ile olma sakın derd ü gam-i dünyede
Pend ile bend eyleyüb ka’r-i çeh-i Minede
“Sana direm ey dede salma divin dine de
Nefs divin zabt iden dinde Süleymân olur”*

*

*Çünkü yok ünsiyyeti hab ü horün can ile
Virme ana sıkleti bes nemek ü nân ile
Vaktini itme telef tavf-i ser-i hân ile
“Besleme-gil tenini ni’meti büryan ile
Bir gün olur şol tenin Tamuda büryân olur”*

*

*Nakş-i vücûdün idüb kân-i ke-en lem-yekün
Zatını kıl sıdk ile mahzen-i ilm-i Ledün
İtme yeter dersini ezber-i sarf-i kühün
“Hey başına dir öğün Allahu iste bugün
Uslu sözidür yügün bunda ne yâlan olur”*

*

*Yoluna cânın viren ma'nide ölmüş degül
Fakr ile fahr eyleyen gül gibi gülmüş degül
Aksi harîdâr olan aslını bulmuş degül
"Halikını isteyen nâ-halef olmuş degül
Gayre gönül bağlayan sonra peşîmân olur"*

*

*Münkir isen sîreti gerçi irakdan urur
Defter-i ömrün veli pençe-i gayret dürür
Sâkip olan bendesi devlet ü fırsat görür
"Her ki bugün Velede inanuben yüz sürür
Yohsul ise bây olur, bây ise sultân olur"*

تخمیس المنظومة الولديه الفقير ولد چلبی المولوی من احفاد
الحضرة المشار اليه

مولوی سلطانلری خاصه یزدان اولور
آنلره سلطان ولد سرور ذیشان اولور
حشمتنی سیر ایدن شویله ثنا خوان اولور
« ای که هزار آفرین بونیجه سلطان اولور
قولی اولان کیشیلر خسرو و خاقان اولور »

حقه ایریشیر کیرن مسلك فیروزینه
حضرت حقی کورور نظره قیلان یوزینه
واصل ایقان اولور کوش طوتان سوزینه
« آباغنک توزینی سورمه چکن کوزینه
نسنه کورور کوزی کیم واله و حیران اولور »

شمس چراغندن اول کیم اویارر شمه سین
مهر جهاننه ده کیشمز بر اوافق لمه سین
فخر آکا کیم جمعه دوشورور قرعه سن
« شربتنگ قطره سین هر کیم ایچر جرعه سن
کوکلی کهر طولوبن سینته سی عمان اولور »

مشتهیات اوغرینه نفسه اویوب چاتماغیل
خلقک النده نه کوردکسه همان قاماغیل
کسب حلال ایت صاقین طوغرو یولی صاپماغیل
« سن مالوکه طاپماغیل ، کوشک و سرای یاپماغیل
شول چالیشب یاپدیغک صوک اوجی ویران اولور »

ساده نسب ویرمز انسانه نمو و سمو
 عرق سفید وسیه نام و نشان روی و مو
 حلیه تقوی کرک کیم شرف آدم او
 « اشبو صورتدر قامو بو طاییدر اول سمو
 شرطی مسلمانلغک صدقله ایمان اولور »

عالم کبرای کورسن شو کوچوک بنیهده
 سالکی آفاق سیرندن ایدر غنیهده
 بویله خطاب ایلر افلاکی دده قونیهده
 « ساکه دیرم ای دده صاممه دیوی دنیهده
 نفس دیوین ضبط ایدن دهره سلیمان اولور »

طولسه میانک بیله زر طولو همیانله
 باغداشه کور بطن جو عان تن عریانله
 قارشیله ذوق و غمی نظره سیانله
 « بسلمه کیل تنونی نعمت بریانله
 برکون اولور بو تنوک طاموده بریان اولور »

نطق ولدن همان حفظ ایدرک بولدوغن
 قید ایدرک چونکنه عشقیله وارین یوغین
 درکه پاکنده ایفا ایدرک قولوغن
 « طوتار ایسهک بو یروغن ترک ایده کور آروغن
 طاش و دمور موملاین حکمکه فرمان اولور »

دولت دارینی اول صاحب همت بولور
 کیم حکم مثنوی کنجینه وصلت بولور
 معرفه اللهه جاه ولایت بولور
 « بر کیشی کیم مال بولور، صاممه که دولت بولور
 دولتی یولان کیشی اللهی بولان اولور »

سیر و سلوکه کیره نلر تلف اولمش دکول
 آتش نفس و هوایه علف اولمش دکول
 جان ویره نه راه حقهده اسف اولمش دکول
 « خالقنی ایستهین نا خلف اولمش دکول
 خلقه کوکل باغلابان صوکر پشیمان اولور »

بونجه زماندر چالیشدک هوس نفس ایچون
 باق نه قازاندک بوکون عاقل ایسهک بر دوشون
 نادم اول ایتمه هدر فرصتی سن بوسجوتون
 « ای باشوکه دیر اوکون اللهی ایسته بوکون
 اوصلو سوزیدر یوکون بونده نه یالان اولور »

کیمکه یوزین ای ولد درکهنه دوندوره
 جمله آمالی صدقله آنده کوره
 دست ارادت ایله دفتر حرصین دوره
 «هرکه بوکون ولده اینانوبن یوز سوره
 یوخسول ایسه بای اولور بای ایسه سلطان اولور»

Veled Çelebi'nin tahmisi

*Mevlevi Sultanları Hassa-i yezdan olur
 Anlara Sultan Veled serveri zişan olur
 Haşmetini seyreden şöyle senahân olur
 “Ey ki hezar aferin bu nice sultan olur
 Kulu olan kişiler Husrevü Hakân olur”*

*

*Hakka irişir giren meslekî firuzuna
 Hazreti Hakkı görür nazr'a kılan yüzine
 Vasıl-ı ikân olur gûş tutan sözine
 “Ayağının tozunu sürme çeken gözine
 Nesne görür gözi kim valihü hayran olur”*

*

*Şems çarağından ol kim uyarır şem'asin
 Mihri cihana değışmez bir ufak lem'asin
 Fahr ana kim aynı cem'a düşürür kur'asin
 “Şerbetinin katrasın her kim içer cür'asin
 Gönül güher doluben şinesi umman olur”*

*

*Müştehiyat uğruna nefse uyup çapmagîl
 Halkın elinde ne gördünse hemen kapmagîl
 Kesbi helâl it sakın doğru yolu sapmagîl
 “Sen malına tapmagîl, köşk-ü saray yapma gîl
 Şol çalışıp yaptığın sonucu viran olur.”*

*

*Sade nesep virmez insana nümüvvü sümüv
 Irk-ı sefidü siyeh namu nişan ruy-u mu
 Hilye-i takva gerek kim şeref-i adem u
 “İşbu suretdir kamû bu dayıdır ol âmû
 Şartı müselemanlığın sıdk ile imân olur”*

*

Alem-i kübrayı gör sen şu küçük bünyede
 Salikî afâk seyrinden ider gunyede
 Böyle hitab eyler Eflâki dede Konye'de
 "Sana derim ey dede sanma divi dünyede
 Nefis divin zapteden dinde süleyman olur"

*

Dolsa miyanın bile zer dolu hemyanla
 Bağdaşa gör batnı cev'na ten-i uryanla
 Karşıla zevk-u gâm-ı nazra-ı seyyanla
 "Besleme gil tenüni nimeti büryanla
 Bir gün olur bu tenün Tamuda büryan olur"

*

Nutk-u Veled'den heman hıfz ederek bulduğun
 Kaydederek cönküne işk ile varın yogun
 Dergeh-i pakinde ifa ederek kullugun
 "Tutar isen buyrugun terkede gör ayrugun
 Taş-u demür mumlayın hökmüne fermân olur"

*

Devletü dareyni ol sahibi himmet bulur
 Kim hikem-i Mesnevi gencine vuslat bulur
 Marifetullah'a cahi vilayet bulur
 "Bir kişi kim mal bulur, sanma ki devlet bulur
 Devleti bulan kişi Allah-ı bulan olur"

*

Seyru sülûke girenler telef olmuş degül
 Ateşi nefis-ü havaya alef olmuş degül
 Can verene rahı Hakta esef olmuş degül
 "Halikını isteyen na halef olmuş degül
 Halka gönül bağlayan sonra peşimân olur"

*

Bunca zamandır çalışdın hevesi nefis için
 Bak ne kazandın bugün âkil isen bir düşün
 Nâdim ol etme heder fırsatı sen büsbütün
 "Ey başına dir öğün Allahu iste bu gün
 Uslu sözüdür yügün bunda ne yalan olur"

*

*Kim ki yüzün ey Veled dergihine döndüre
Cümle-i amâlini sîdk ile anda göre
Dest-i iradet ile defteri hırsın düre
“Her ki bu gün Veled’e inanuben yüz süre
Yohsul ise bay olur, bay ise sultan olur”*

Husrev Paşa-Eyup Kitaplığı, Şehit Mehmet paşa kısmı 282 numarada tam bir Mesnevi Şerif mevcut olup sonunda Mevlâna'nın birçok gazelleri de yazılmıştır. Okurlara sunduğum iki klişeden birincisinin üzerinde Ketebehu Ahmet Paşa imzası altında ise güzel bir rubai yazılıdır. Mevlâna, Sultan Veled, Ulu Ârif Çelebi'nin rubailerini arasında rastlamadığımız bu dörtlü acaba Ahmet Paşa'nın mı?

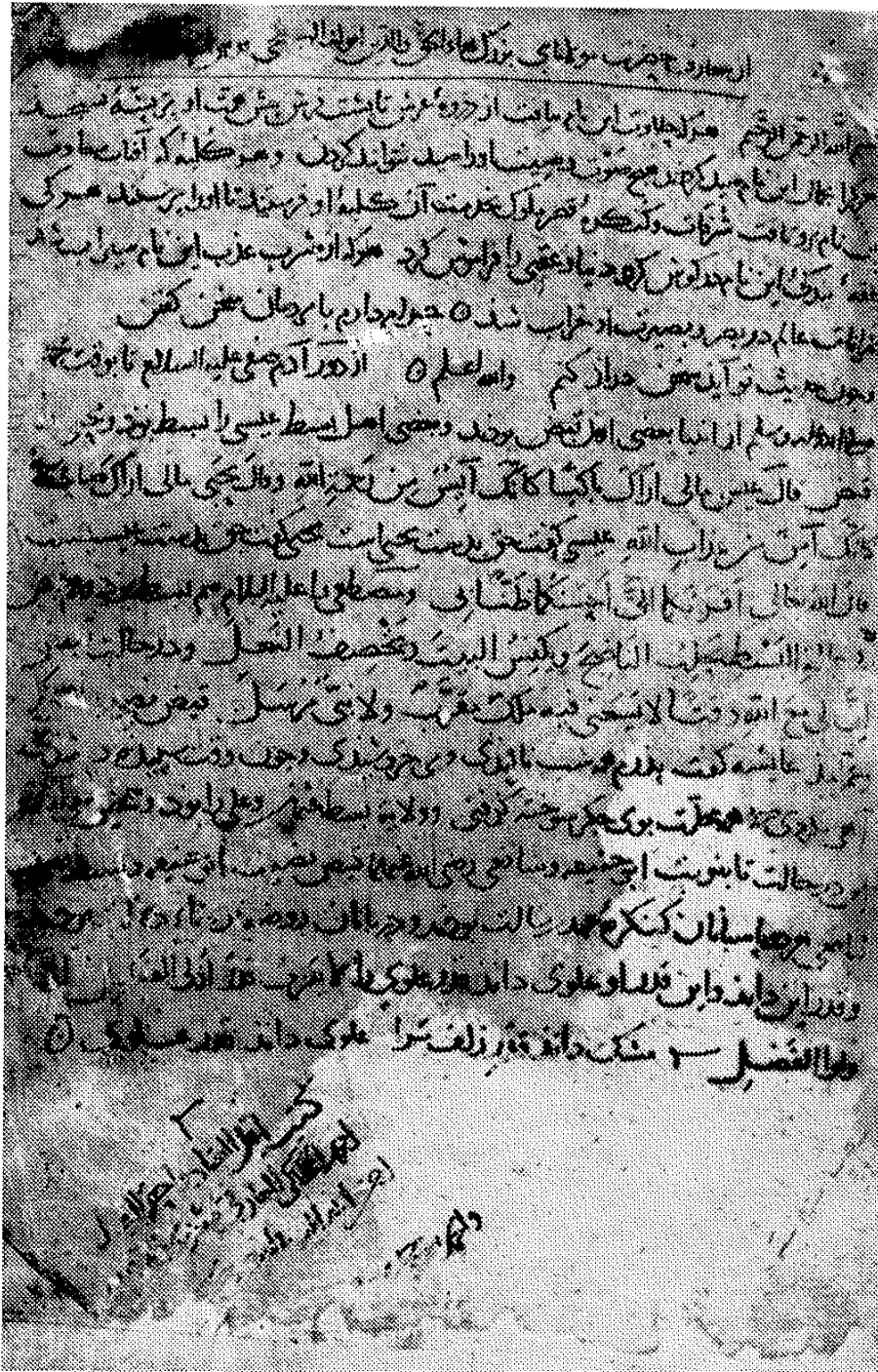
ای ظل تواز سایه طوبی خوشتر وی رنج تواز راحت عقبی خوشتر
پیش از رخ توبندت معنی بوجود ای صورتت از هزار معنی خوشتر

*Ey gölgesi tubanın gölgesinden daha hoş olan
Ey zahmeti ukbanın rahatından daha hoş olan
Senin yanağının karşısında ma'na vucut kazanır,
Ey sureti, bin ma'nadan daha güzel olan!*

Bize göre bu Ahmet paşa Sultan Veled'in kızı Mutahhere Âbide Hatun'un oğlu Hızır Paşa'nın oğlu Mehmet Paşa'nın oğludur. Kütahyalı Germiyan şehzadelerinden olan Ahmet Paşa'nın iki oğlu vardı. Birisi son Germiyan padişahı Emir Yakup Çelebinin 825/1422 tarihli fermanında şahitler arasında imzası bulunan Emir Adil Çelebidir. Diğeri ise Mehmet Balı Çelebi'dir. Bu zatin oğlu meşhur Divane Mehmet Çelebi'dir. Eğer bu Rubai Ahmet Paşa'nın ise, o zaman Mevlevi ailesinden olan Ahmet Paşa Çelebi'nde engin bir şair olduğu ortaya çıkar.

Sonunda Sultan Veled'in hatimesi bulunmayan *Mesnevi*'nin nihayetindeki Saray şehrli Mevlevi ve Adilî Bahâeddin'in ketebesini de birlikte görmekteyiz.

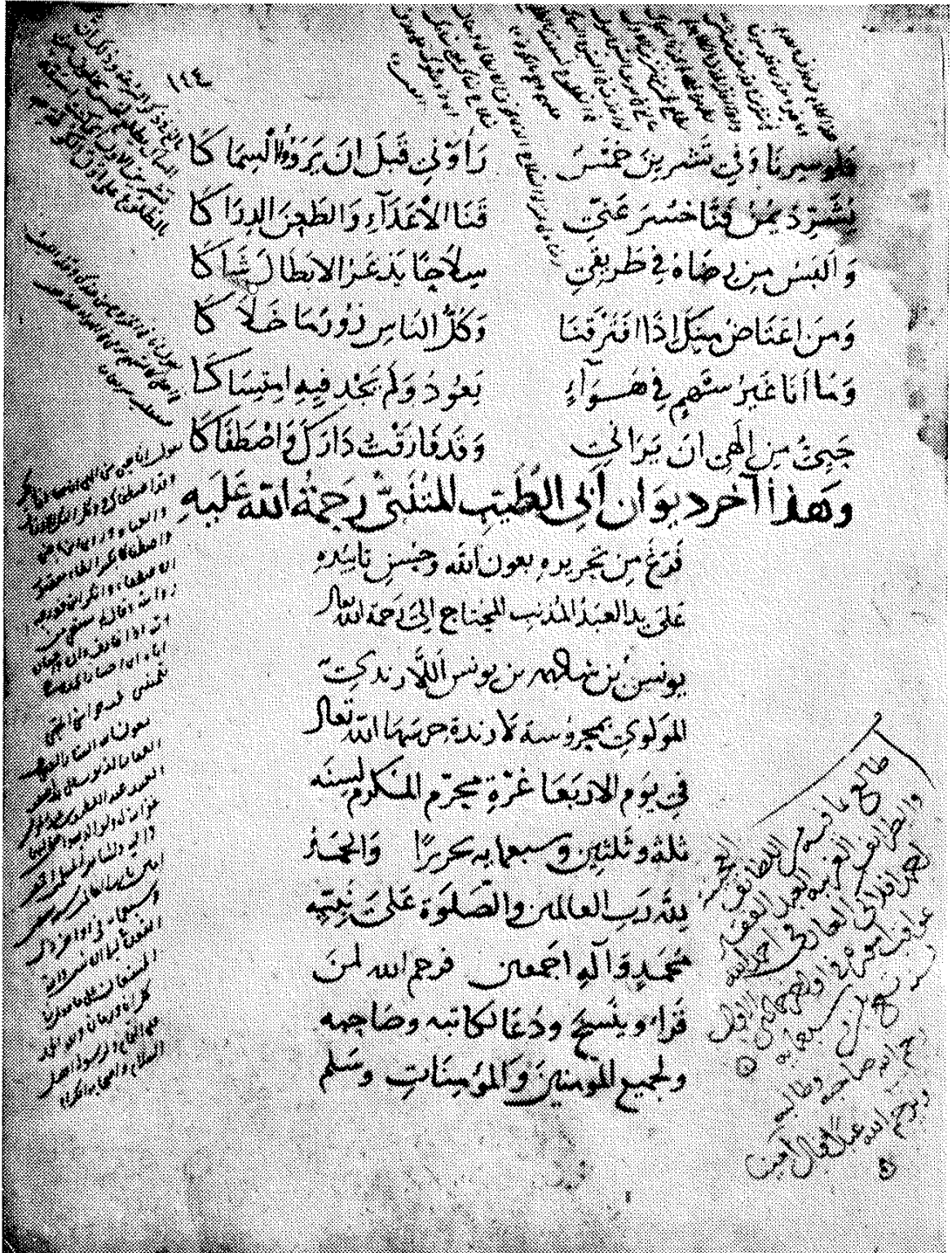
Sultan Veleli'n el yazısı yine Eyup Husrev paşa kitaplığı Şehit Mehmet Paşa kısmı 182 numarada kayıtlı yalnız 6 ncı cilt *Mesnevî-i şerif* cildinin 116 b'sinde kendi hatimesi olmadan ketebesini yazmıştır. Yazı Selçuki neshi olup 17 Zilkade Salı günü yazılmış ancak senesi tek ile onlar yeri okunamamakta ancak yüzler hanesinde 6 yüzüncü

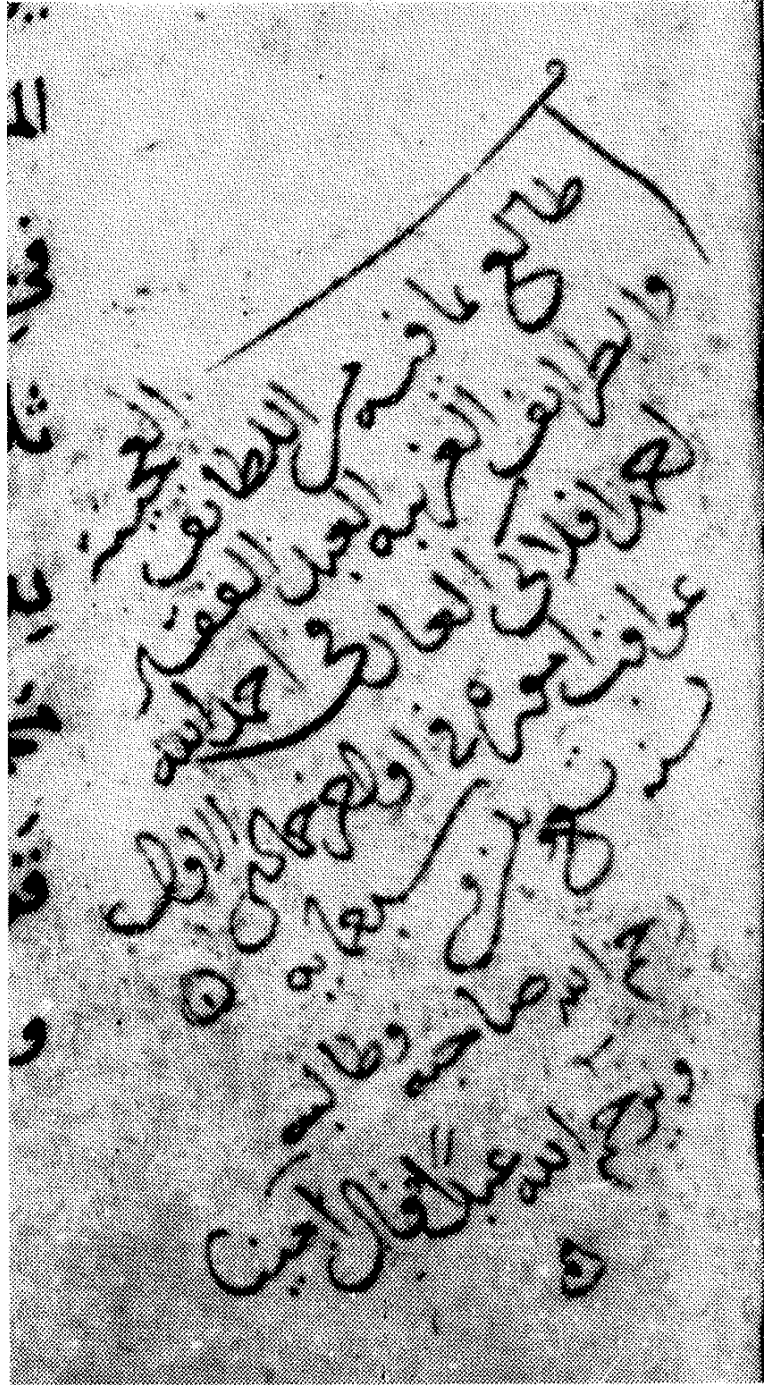
Eflâkî'nin elyazısı, solda imzası

- 1 — کتبه اقل المعتاد و احقر العباد 2 — احمد الخاکی العارفی مشنویخوان تریبه . . .
- 3 — احسن الله اليه .

Tanrının değersiz kulu Kutlu türbede Mesnevihan Ahmed-al Hâk-al Ârifî [Metin ise ulu Mevlâna Bahaeddin Veled'in Maarif adlı kitabından bir sahifedir. 723/1323 te yazılmış bir Mesnevinin başına eklenmiştir. Bu Mesnevi şimdi Konya Müzesi'ndedir.

Mütenebbi Divan'ın son sahifesi. Sol köşede, Abdülmüminioğlu Abdüllâtif, Zilka'de sonu 770 te bu eseri okumuş, notlar yazmış. Bursa Orhangazi Haraççı kısmında 937 numarada saklı Mütenebbi Divanı olup Muharrem başı 733/22.9.1332 yılında Larendede (Karaman)lı Mevlevi Yunus oğlu Şadi oğlu Yunus'un yazmış olduğu eserin son 144 ncü varakında sayfanın sağ tarafında Eflâkî'nin yazısı bulunmaktadır. Bütün sayfayı, yalnız Eflâkî'nin ketebesini iki kısmı ayrı ayrı sunuyoruz.

Bursa Orhangazi Haraçeri kısmında 937 numarada saklı Mütenebbi Divanı olup Muharrem başı 733 yılında Larende (Karaman)lı Mevlevi Yunus oğlu Şadi oğlu Yunus'un yazmış olduğu eserin son 144 üncü varakında sayfanın sağ tarafında Eflâki'nin yazısı bulunmaktadır. Bütün sayfayı, yalnız Eflâki'nin ketebesini iki kısmı ayrı ayrı sunuyoruz.

- 1 — طالع بما فيه من اللطائف العجيبة 2 — و الطرائف الغريبة العبد الفقير احمد افلاكي العارفي
- احمد الله 3 — عواقب اموره في اواخر جهادى الاول 4 — لسنة تسع وثلثين و سبعمائه
- 5 — رحم الله صاحبه و طالبه 6 — ويرحم الله عبداً قال آمينا .

1 — الله الباقى

2 — انتقل من دارالفنا الى دارالبقا

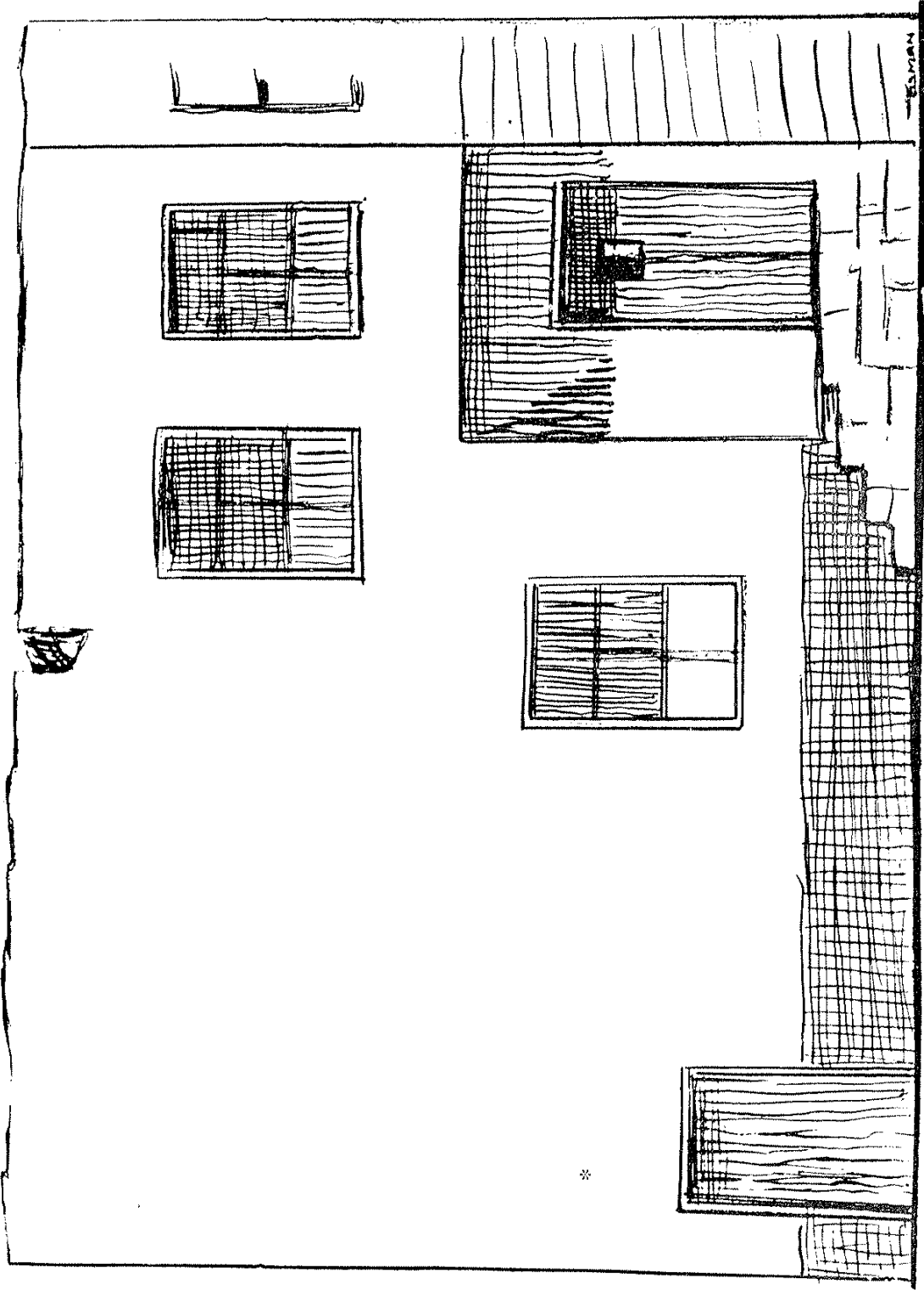
3 — الصدر الكبير والبحر البحير فريد دهره

4 — وحيد عصره المرحوم المغفور شيخ افلاكي

5 — العارفي تغمده الله بغفرانه

6 — يوم الاثنين آخر رجب سنة احدى وستين وسبعمائه.

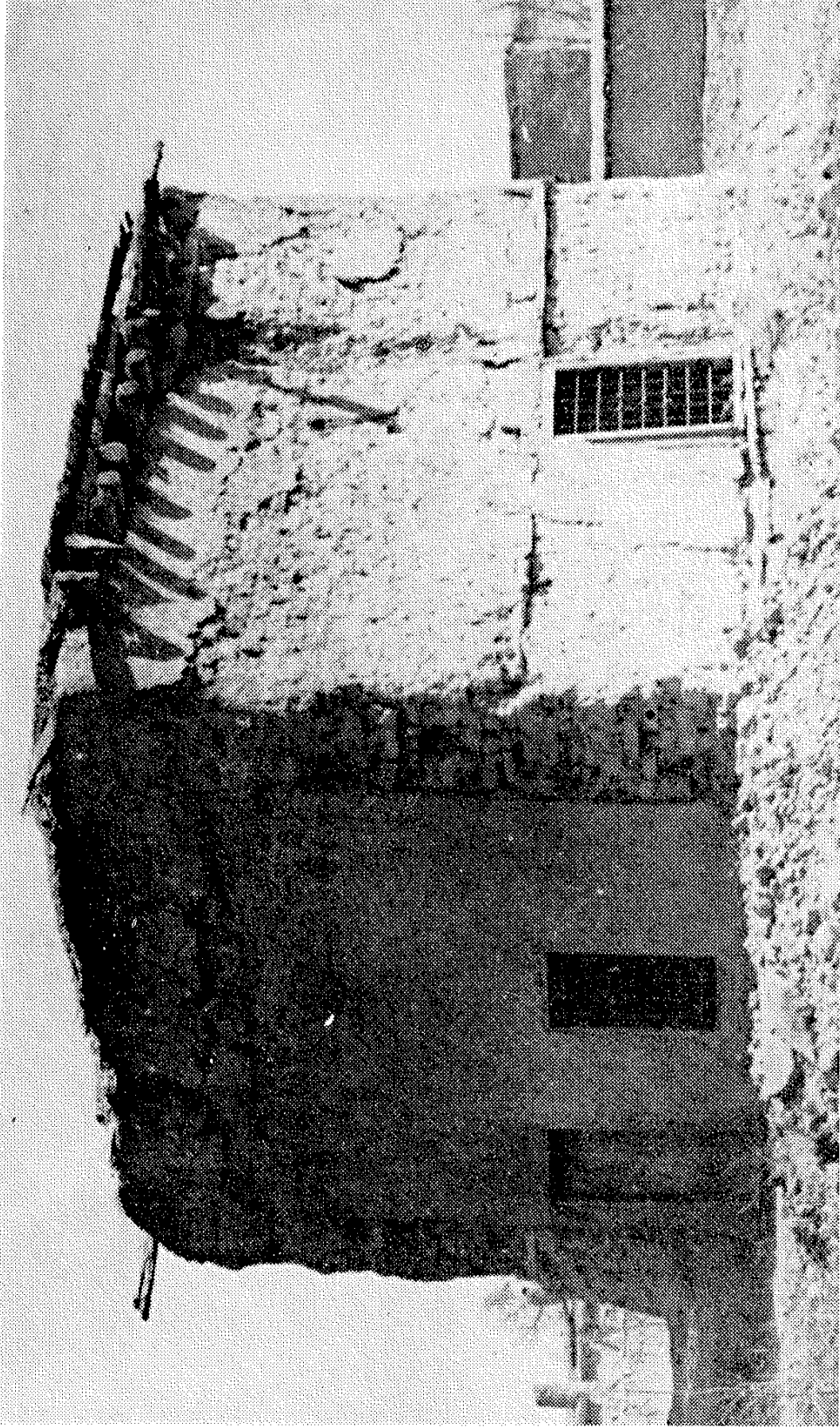
17. Haziran 1360 Pazartesi. Kabir Taşının Müzeye geliş tarihi 20 Nisan 1929, Müzedeki envanter No. 923 tür.

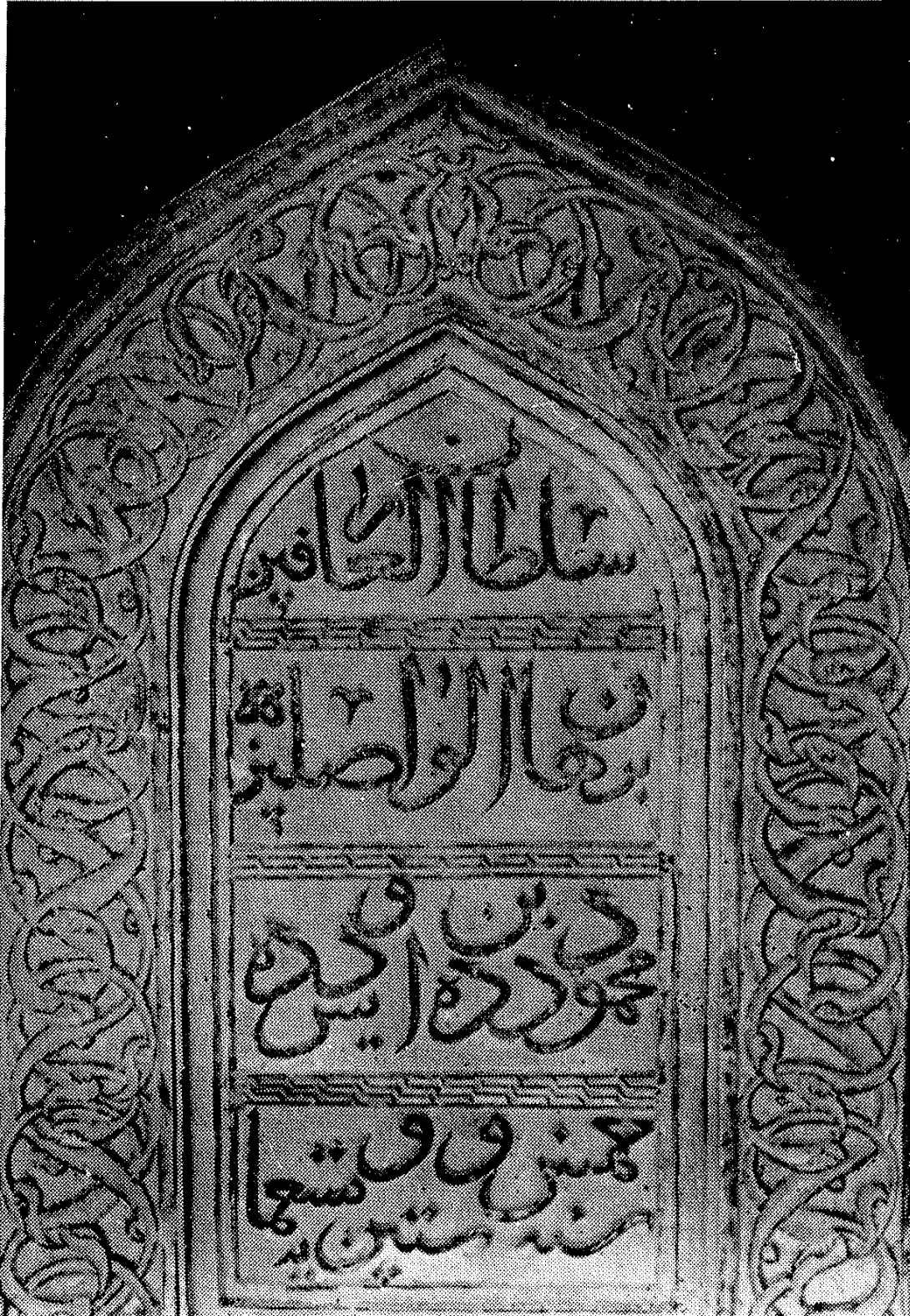
Topbaş Hoca'nın evi (*) işaretli kapının içerisindeki bölmede Eflakı ile Sipehsalar'ın, başka o devre ait zatlerin kabir taşları bulunmakta idi.

Eflâkî zamanından kaldığı sandığımız taş oda

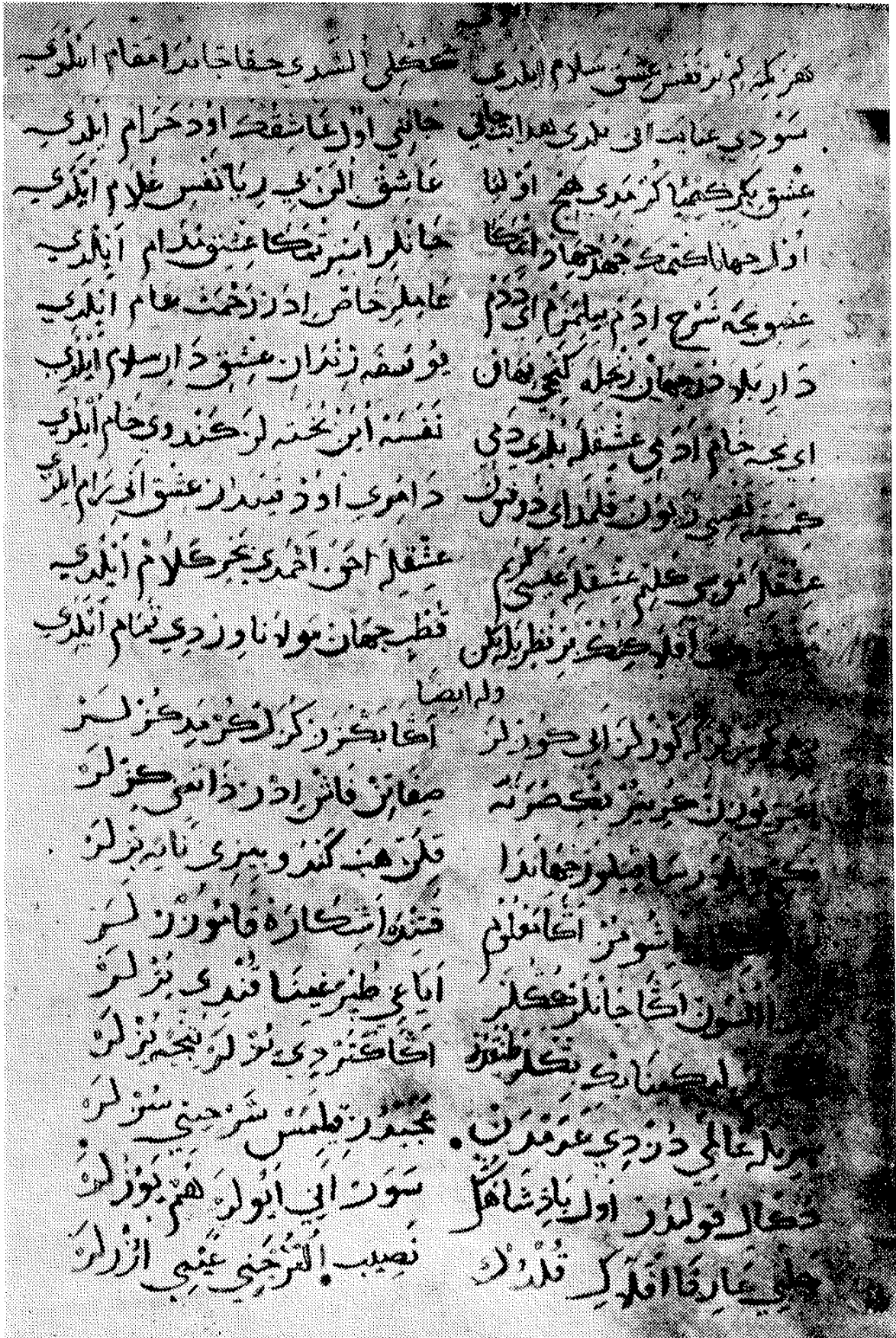
Türbedar Mahmut Dedenin türbesi. Akçeşme'nin arkasındaki bahçe içerisinde (Konya - Topraklık).

Türbedarı Üveys oğlu Mahmud Dede'nin mezar taşı kitabesi (ölümü 965/1558)

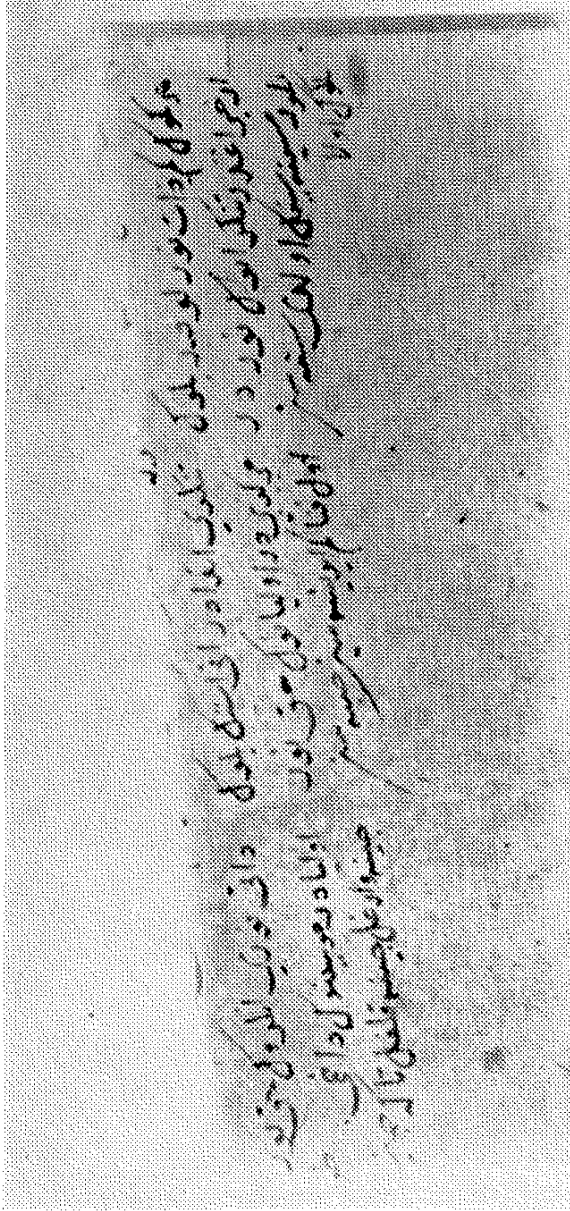
1 — سلطان العارفين 2 — برهان الواصلين 3 — محمود دده بن اويس دده

4 — سنة خمس وستين وتسعمائة ٩٦٥

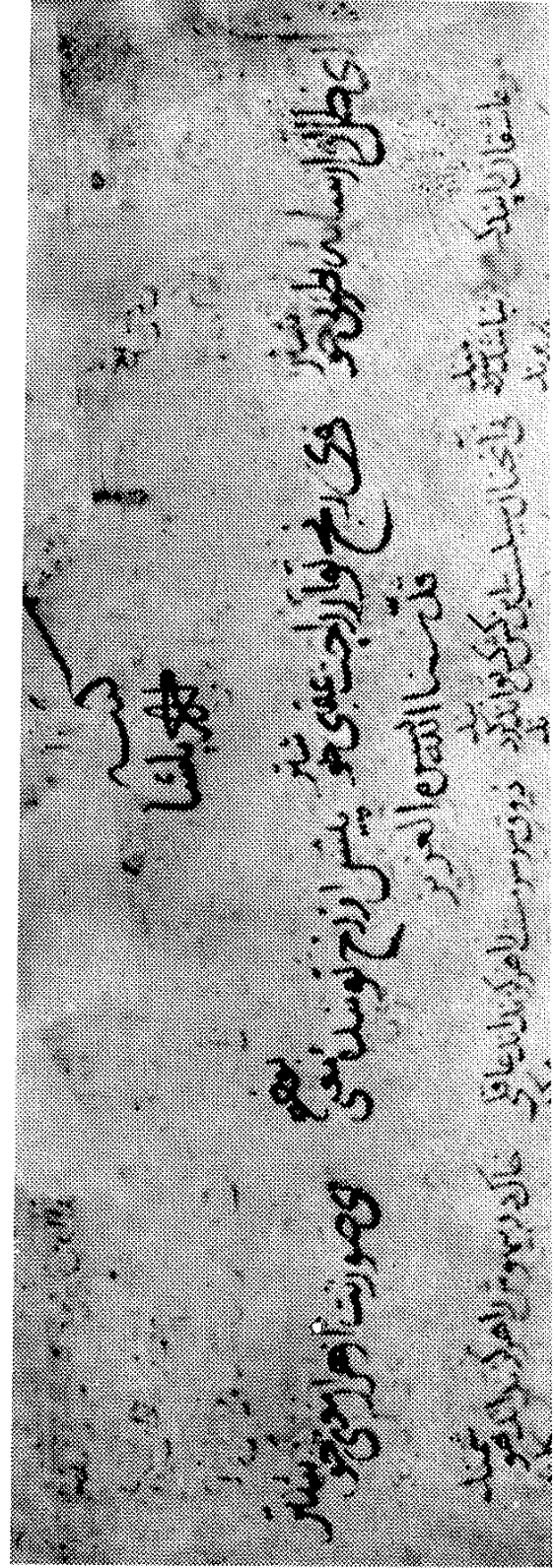

Eflâkî'nin hiç yayımlanmamış bir gazeli, okunuşu 293, 294. sayfalardadır.

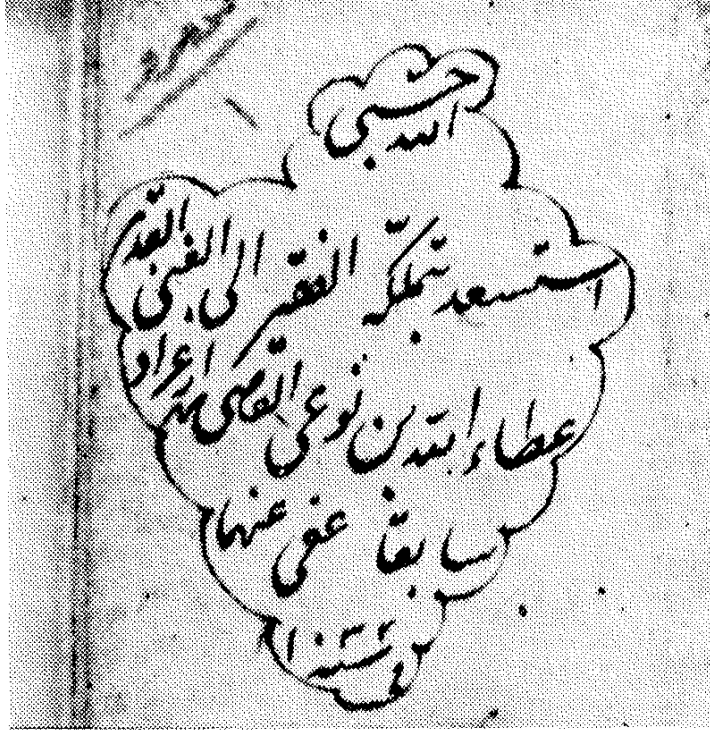
Sultan Veled'in bilinmeyen bir şiiri, okunuşu 306. sayfadadır.

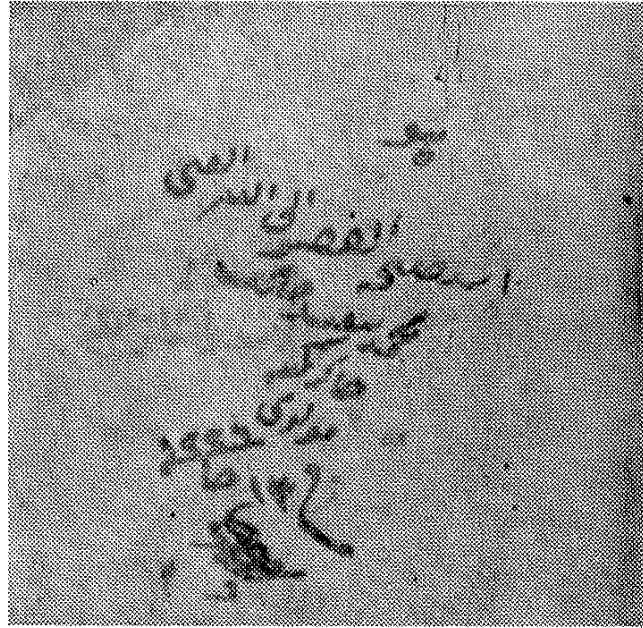
Germiyan Şehzadesi Ahmed Paşa Çelebi'nin el yazısı, okunuşu 304. sayfadadır.

تو هم ایوزیم که حساب است آن خیال خست را و ما در این
 دیو و مردم را ملقب از یکیت حالت آن که در این کتاب
 تا آنگاه می روی باشد از او اش الله الله رو تو هم از حکم
 گفت اگر از سر تا پای در صبر و استقامت باشد
 سیر او را چون شناسی راست کو
 گفت من خامش نشینم پیش او
 صبر را سلم کنم سوی خراج تا بر ایم صبر مفتاح الفرج
 در وجود در حضور ترا در علم منطقی بیرون از بنیادی و عم
 من بدانم که فرستاد آن سخن از ضمیر هوش هم میل اندر من
 درد لمن این سخن بی مصلحت است فانک از دل جانم از روزنه است
 تم المجلد السادس من المشنوی الهادی الی الصراط السوی بعون الله
 وحسن توفیقه و لطفه علی یدی اقل العباد المحتاج الی رحمة الله
 محمد بن محمد بن محمد البلخی یوم الثلثا السابع عشر من شهر ذی القعدة
 ابرازان سلطان عارف است تامعلوچ باشد
 او عشق که کردی دل انکه توبه با من کم از وصل انتم
 ایام بهار و گل بادی صاف تو حاضر و من عاشق و آنکه توبه

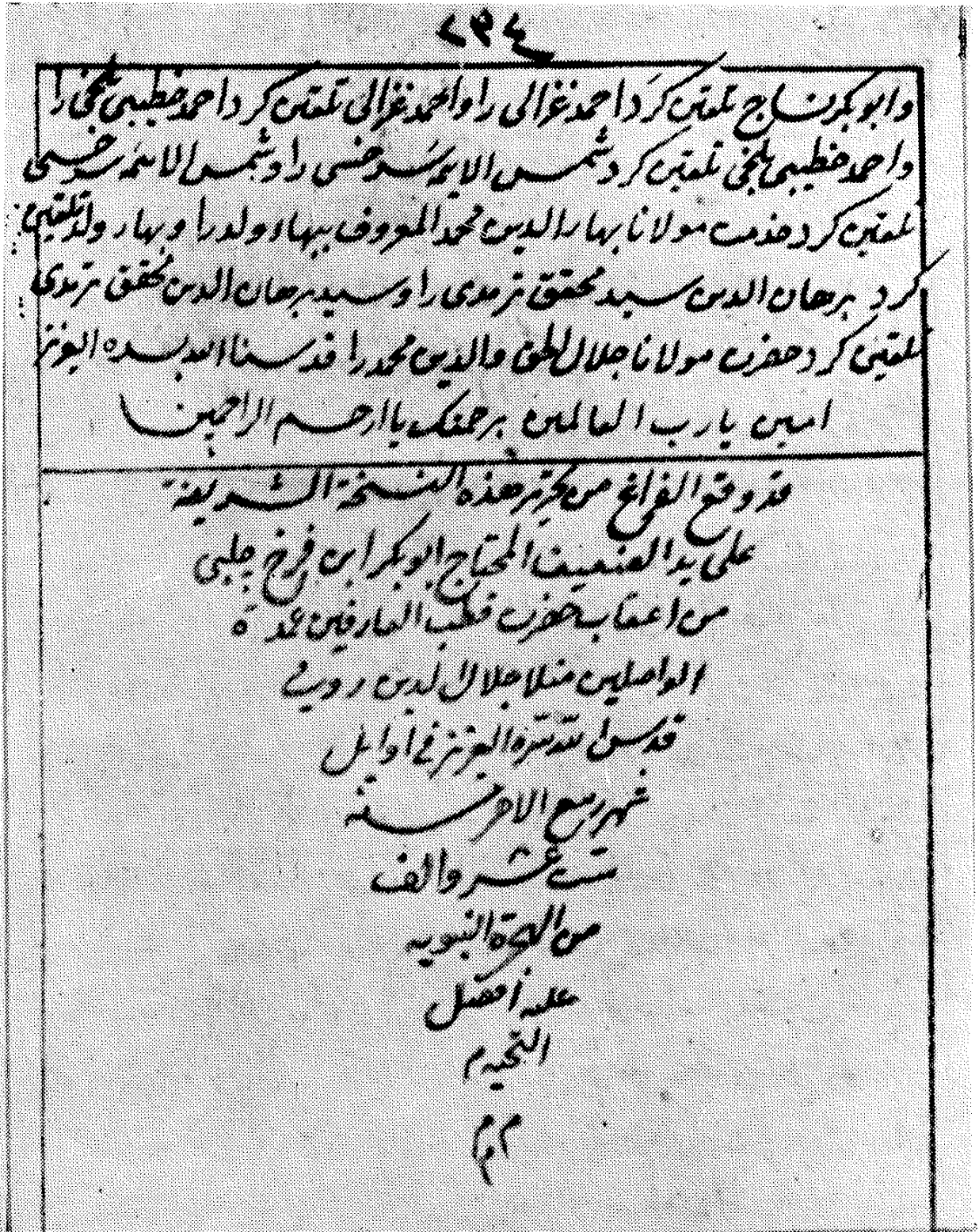
- 1 - تم المجلد السادس من المشنوی الهادی الی الصراط السوی بعون الله
- 2 - وحسن توفیقه و لطفه علی یدی اقل العباد المحتاج الی رحمة الله تعالی
- 3 - محمد بن محمد بن محمد البلخی یوم الثلثا السابع عشر من شهر ذی القعدة . . .
- 4 - . . . سنه

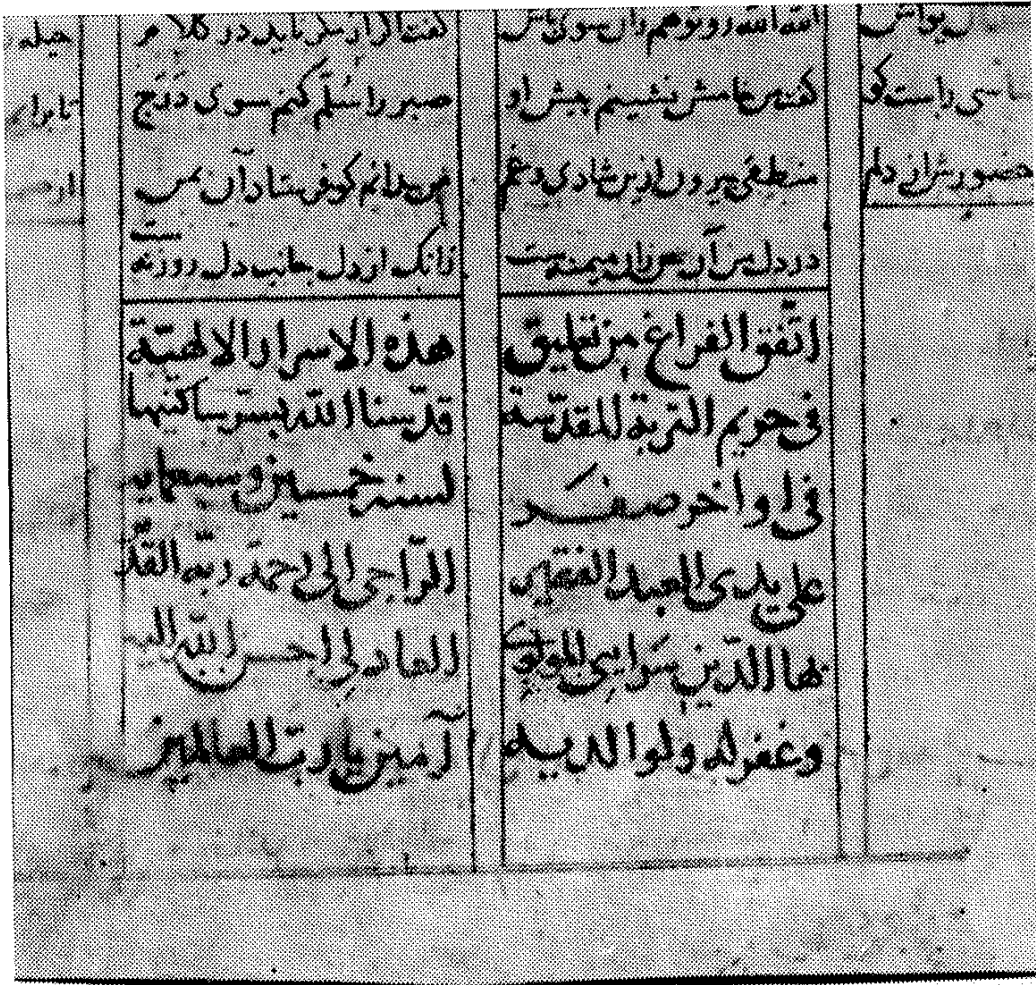

Nev'î zâde Âtaullah Efendi'nin elyazısı,
okunuşu 308. sayfadadır.

Mehmet Said Halet Efendi'nin elyazısı,
okunuşu 309. sayfadadır.

Sarayşehirli Mevlevî Âdili Bahaeddin'in elyazısı, okunuşu 307. sayfadadır.

Man sieht auch unter die Unterschrift "Ahmed al Khakî al Ârifi" von Mesnevillehrer von Mevlânas Mauseleum.

Ich erlaube mir "Ihnen auch Aufnahme des Grabmals mit Grabchrift von Eflâki Dede zu zeigen, welche das Todesdatum enthaelt, Ende Receb 761 d. h. 17/6/1360; und höhere Grade wissenschaftlichen und Beamten Titel enthaelt. Gleichzeitig überreiche ich Ihnen auch 2 Sikizzen, wie angeblich das von Stein und Ziegel gebaute Haus von Eflâki Dede, und die andere mit x gezeichnete Tür, soll der letzte Ruheraum des gelehrten gewesen sein.

Als letztes zeige ich Ihnen noch eine Photographie der Handschrift von Sultan Weled, Nr. 282, Abteilung Mehmed pascha von der Bibliothek Husrev Pascha zu Ejup Sultan.

Sultan Veled'in bilinmeyen şiiri :

*Her kimün kim zati nurludur bilün
Tanrı anda dur anı isten bulun
Zati nuri anların Hak nurudur
O çarağdur Tanrı anın nurudur
...dır evliyanun hakkı nur
Evliyadur Musinun dağı Tur
Turisine sinen oldu sanasın
Ol fena kim irişesin sıyasın
Cana vargıl cana kılğıl taki can
"Uşbu tenden kurtulupola revan"*

هر كوك كم ذات نورلودر بلوك
تنكرى اندادر آنى استك بلوك
ذاتی نوری انلروك حق نوردر
اوچراغدر تنكرى آنوك نوردر
... در اولیانوك حق نور
اولیادر موسینوك داغی طور
طورسینه سینك اولدی سنهسن
اول فنا كم ایریشهسن صیهسن
جینه وارغل جینه قلمل تاكه جان
اوشبو تندن قورتولوب اولان روان

NOT : Bu son mısra tarafımdan katılmıştır.

Klişelerin Notları :

1) Kıpçak ülkesinin başkenti olan saray şehrinden olup Mevlâna'nın kutlu türbesinde Hattat olarak çalışmış olan, adının sonuna Mevlevi-Adilî nisbetlerini koyan Bahaeddin'in yazmış olduğu 6 ciltlik Mesnevi'nin sonunda ki Ketebede Safer sonu 750/19.5.1349 yılında bu ilahi sırları kutsal türbenin içerisinde yazdığını bildirmektedir.

1a) Gene aynı zat Konya Mevlâna türbesinde—şimdi Müzesinde-bulunan Rebaname - nin sonunda "bu yaprakların kâtibi büyük yüce Tanrının rahmetine mühtaç Mevlevî-Adilî Saray Şehrili Bahaeddin

Tanrı akibetini iyi etsin, Rebiülahirin sonunda 751 yılında bu eserin yazdığını söylüyor. Miladi olarak 5.7.1350 yılı demek olur.

1b) Fatih kütüphanesinde 5408 numarada kayıtlı Fihi Mafih isimli Mevlâna'nın sözlerinden meydana gelen bir eserin sonunda şu Ketebeyi yazmaktadır.

Mevlâna Celaleddin'in işbu sıralarının yazılmasının son bulması kutsal türbede 751 yılı mübarek ramazanın 4 ncü Cuma günü /15.10. 1350 de Mevlevî-Adilî Saray şirli Tanrı sonunu güzel etsin Bahaddin tarafından yazılmıştır.

İşbu Fihi Mafih 1951 yılında Tahran'da, İran'ın değerli bilginlerinden Fürüzanfer tarafından Üniversite adına bastırılmıştır.

بها الدين سراي المولوى العادلى

(1) اتفق الفراغ من تعليق هذه الاسرار الالهية
فى حريم التربة المقدسة قدسنا الله بسر ساكيتها
فى اواخر صفر لسنة خمسين وسبعائه 19. 5. 1349
على يدى العبد الفقير الراجى الى رحمة ربه القدير
بها الدين سراي المولوى العادلى احسن الله اليه
وغفر له ولوالديه آمين يارب العالمين
(1b) اتفق الفراغ من تحرير هذه الاسرار الجلالية فى التربة
المقدسة يوم الجمعة رابع شهر رمضان المبارك لعام
15. 10. 1350 احدى وخمسين وسبعائه وانا الفقير الى الله
الغنى بها الدين المولوى العادلى
السراي احسن الله عواقبه
آمين يارب
العالمين

Fatih 5408
Fihi ma Fih

Eskiden Galata Mevlevihanesinde olup şimdi Sülymaniye'de Halet efendi bölümünde bulunan 321 numaralı Menakibül Arifîn, birkaç yönden değer taşımaktadır. Kitabın üzerinde Halet efendinin 1236/1820,21 tarihli Kâmi imzalı talikle yazılmış yumurta biçiminde bir mühür görülmektedir ki maznum olan iki mısra'nın anlamı şudur:

İlahi! Vahdet ehlinin kitaplarını toplamış olan Halet'in dünyadaki iyiliklerinin defterini, sağ eline ver.

Kitabın en üst tarafında meşhur Şakayiki Nomaniyeye ilâve yapan Hamse sahibi Atâî Ataullah "Nevi oğludur" Hezargrat eski Kadısı ibaresini de yazmak suretiyle bize kendisini tanıtmaktadır. Altında Fi sene 1032/1623 yılını da yazdığı ihmal etmemiştir. Bilindiği

üzere Şakayik zeyli basılmıştır. 1044/1635 yılında ölmüş, İstanbulda Şeyh Vefa Türbesi haziresinde babasının yanına gömülmüştür.

Atai'nin yazdıklarını aşağıda gösteriyorum.

- 1 — حسبي الله
- 2 — استسعد بتملكة الفقير الى الغنى القدير
- 3 — عطاء الله بن نوعي القاضي بهزار غراد
- 4 — سابقا عن عنهما
- 5 — في سنة ١٠٣٢

Mehmet Mes'udül Hüseyini adında başka bir zatin ketebesini, daha sonra Ahmedül Mevlevi adında bir zatin eline geçmiştir. Bunun ketebesinde tarih olmadığından Galata şeyhlerinden Naci Ahmet dedemi, yoksa Nayi Osman dedenin kayın atası olup 1109/1698 yılında ölen, devrin şairleri tarafından:

Devran kodu Ahmet dedesiz Tekkemizi Hayf.

Mısrağı söylenen Gavsî Ahmet dede mi? ben ikincinin olduğunu sanmaktayım. Ahmet dede, büyük müzik ustamız Nayi Osman dedenin kaynatası olmakla beraber elimizdeki mecmualarda Divan şiiri tarzında yazılmış renkli gazelleri vardır.

İş bu Eflâki Menakıbı'nın sonundaki Hattat'ın adını bildiren satırlar ise Mevlevilik tarihi bakımından ayrı bir önem taşır.

- 1 — قد وقع الفراغ من تحرير هذه النسخة الشريفة 2 - على يد الضعيف المحتاج ابوبكر
- ابن فرخ چلبى 3 — من اعقاب حضرت قطب العارفين عمدة 4 — الواصلين مثلا جلال الدين
- روى 6 — قدس الله سره العزيز في اوائل 6 — شهر ربيع الاخر سنة 7 — ست عشر والف
- 8 — من الهجرة النبوية 9 — عليه افضل التحية م .

Yukarda okunduğu üzere Eflâki Menakıbını kopya eden I. Bostan Çelebiden sonra Mevlâna'nın kutsal postuna oturmuş olan Ebubekir Çelebidir.

Ferruh Çelebinin oğlu olan Ebubekir Çelebi 1012 yılında atalarının postuna oturmuş, 1048/1638 yılında sürgün olarak bulunduğu İstanbul'da ölmüştür.

IV. Murat, Mevlâna'nın asıl yatmakta olduğu Türbenin mahzen kısmını açtırmak isteyince buna Ebubekir Çelebi şiddetle itiraz etmiştir. Her ne kadar Peçevî ile Naima tarihlerinde bu kısmı bu şekilde yazmıyorlarsa da atalarımızdan bize kadar gelen haber bildirdiğim şekildedir. Ebubekir Çelebinin ölümüne şu tarihi söylemişlerdir:

بر اڪسيك اولماسه ، تاريخ اولوردي نقلنه آنك
مسافر كيمي قوندي كوچدي بو بكر ابن مولانا

Bir eksik olmasa tarih olurdu nakline anım

Misafir gibi konu göçtü Bubekr İbn Mevlâna

Bu tarihten açıkça anlaşılıyorki 80 yaşına yaklaşan Çelebimiz sürgün hayatına, hakkında gösterilen zulme tahammül edememiş, Konya'dan İstanbul'a gittikten biraz sonra kalıbı dinlendirmiştir.

Görüldüğü üzere yazı Şikeste talik denilen işlek bir hat ile yazılmıştır. Çelebimiz kendisini Mevlâna'nın akabından olarak göstermektedir ki kendisinden sonra o makama gelen demektir. Rebiahir ayının başı 1016 yılında yani 30 Temmuz 1607 de Eflâki Menakıbını kopye ettiğini açıkça bildirmektedir.

Devlet kethudası olup III. Selim bilhassa II. Mahmut devrinin kanlı olaylarına adı karışmış olan Mehmet Sait Halet efendinin el yazısı, imzası görülmektedir.

Not : Eflâkî'nin "Eyki bezar aferin" diye başlayan gazelini tahmis eyliyen Sakıp Dede, Kütahya Mevlevihanesi şeyhi olup 40 seneden fazla orada şeyhlik etmiş. 1148/1735 de ölmüştür. Sefine isimli 3 ciltlik bir eser yazmak suretiyle Mevlâna'nın torunlarını, Dergâhlarında şeyhlik eden zatlara, ünlü dervişlerin hal tercümelerini toplamıştı. Ayrıca Divanı olup bu tahmis orada mevcut olduğu gibi Edirne Mevlevihanesi Şeyhlerinden Ömer Semahat dede'nin mecmuasında da yazıdır. Biz bu mecmuadan aldık.

S. Eflâkî; babasından söz açarken şöyle der : « اومرى بود بزرگ و مذکر يکانه »
"O, bir erdi ulu ve biricek vaaîz." Demek, adımı henüz bilemediğimiz bu zat ünlü bir âlim ve vaaîz idi.